

The European Neighbourhood Instrument

RAPORT COMPARATIV

CU PRIVIRE LA JURISPRUDENȚA

CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

ȘI A CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Acest raport a fost elaborat cu sprijinul Uniunii Europene. Conținutul raportului este responsabilitatea exclusivă a autorilor și nu poate fi preluat în niciun fel pentru a reflecta opinia Uniunii Europene.

DEUTSCHE STIFTUNG FÜR
INTERNATIONALE RECHTLICHE
ZUSAMMENARBEIT E.V.

Szkola Prawa Niemieckiego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski
www.spn.wpia.uw.edu.pl

REZUMAT

<p>Având în vedere competența Curții Constituționale a Republicii Moldova de a interpreta și a aplica în practică dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului, în concordanță cu prevederile convențiilor aplicabile pentru Republica Moldova, conform articolului 4 alin.(1) din Constituție, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și, în mod corespunzător, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului reprezintă în mod incontestabil un izvor de drept în cadrul sistemului de drept al Republicii Moldova.</p>
<p>Chiar dacă prezentul Raport nu a urmărit scopul de a studia concordanța între jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova și a Curții Europene a Drepturilor Omului, este evident că Curtea Constituțională aplică standardele Convenției Europene, iar analiza jurisprudenței CCM reafirmă rolul primordial al jurisprudenței CtEDO în cadrul protecției drepturilor și libertăților fundamentale în ceea ce privește esența chestiunilor de constituționalitate, deoarece așa-numitele "hotărâri cu privire la drepturile omului" reprezintă segmentul de bază al jurisprudenței CCM.</p>
<p>În scopul evitării prezentării unor afirmații vădit nefondate sau inadmisibile, este necesar de a populariza în mod constant Convenția și jurisprudența CtEDO în rândul reprezentanților profesiiilor juridice, atât în cadrul formării lor din punct de vedere juridic, cât și după. De asemenea, se prevede că furnizarea instruirilor profesionale către judecători, procurori și oficiali responsabili de aplicarea legii cu privire la modul de aplicare a standardelor Convenției în practică ar putea influența numărul de cereri bine documentate.</p>
<p>Cele mai frecvente tipuri de încălcări a drepturilor omului, de obicei, sunt rezultatul practicilor ilegale ale autorităților naționale, și mai puțin sunt legate de statul de drept. Prin urmare, se poate afirma că majoritatea încălcărilor în domeniul drepturilor și libertăților garantate de CEDO și de protocoalele adiționale în RM sunt cauzate de practicile ilegale sau de abuzurile de putere, decât de legislația contrară standardelor Convenției. Cu toate acestea, în unele cazuri încălcările drepturilor sau libertăților protejate de sistemul Convenției reprezintă o consecință a lipsei garanțiilor adecvate privind drepturile materiale sau procedurale sau a căilor de atac efective stabilite în legislația națională.</p>
<p>Potențialele încălcări ale drepturilor omului care au loc fie în rezultatul "legii proaste", fie din cauza lipsei unei protecții adecvate și eficiente care să fie prevăzută de lege ar fi putut fi remediate în mod egal de către CCM. Excepția de neconstituționalitate ridicată de către părți în cadrul procedurilor judiciare sau de instanțele judecătorești din proprie inițiativă ar putea contesta legile sau practica stabilită de aplicare a acestora în raport cu standardele Convenției. În acest sens, excepția de neconstituționalitate ridicată în cadrul procedurilor judiciare ar putea îmbunătăți situația privind protecția drepturilor omului fără a fi necesară adresarea în instanțele internaționale de protecție a drepturilor omului.</p>
<p>Activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale este realizată primordial prin intermediul instrumentelor prevăzute de către Constituția Republicii Moldova.</p>
<p>În pofida faptului că rolul Curții Constituționale a Republicii Moldova în ceea ce privește respectarea și protecția drepturilor omului rămâne a fi esențial neschimbat pe parcursul întregii activități, recente modificări survenite prin interpretarea articolului 135 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova a permis un acces mult mai larg la justiția constituțională.</p>
<p>Legislația Republicii Moldova nu prevede accesul direct la Curtea Constituțională, iar CCM nu își poate desfășura activitatea din proprie inițiativă, cu toate acestea simplificarea procedurilor care a avut loc în anul 2016 privind ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate și acțiunile întreprinse de către Ombudsman și de deputații în Parlament au transformat CCM într-o adevărată instanță a drepturilor omului, 70% din hotărârile pronunțate fiind pe chestiuni de protecție a drepturilor omului. Până la acest moment, CCM a adoptat hotărâri vizând mai multe categorii de drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totuși, utilizarea eficientă a instrumentului excepției de neconstituționalitate, precum și o posibilă implicare mai activă a organizațiilor non-guvernamentale și a Ombudsmanului în ceea ce privește sesizarea CCM, care să se refere la alte drepturi sau aspecte ale drepturilor sau să reflecte necesitățile stringente ale societății din Republica Moldova ar putea contribui la evoluția jurisprudenței constituționale pe segmentul drepturilor omului și, drept rezultat, ar putea duce la diminuarea numărului de cereri depuse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.</p>

I. Introducere

1. În luna februarie a anului 2016, un consorțiu sub conducerea Fundației Germane pentru Cooperare Juridică Internațională (IRZ), din care face parte Curtea Constituțională a Republicii Lituania și Școala de Drept German din cadrul Universității din Varșovia, a purces la realizarea angajamentelor asumate conform Termenilor de Referință ale Proiectului "Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova" (EuropeAid/136903/DH/SER/MD). Proiectul a fost instituit în conformitate cu prevederile "Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 (SRSJ)".

2. Obiectivul general al proiectului constă în accelerarea reformelor durabile în sectorul justiției în Republica Moldova și asigurarea realizării principiului statului de drept prin consolidarea capacităților Curții Constituționale a Republicii Moldova (*denumită în continuare în prezentul Raport "CCM"*). Scopul proiectului constă în:

- Consolidarea Curții Constituționale așa cum este prevăzut în Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 (Direcția strategică 6.1: Revizuirea componenței și a criteriilor de selectare a judecătorilor Curții Constituționale, a procedurilor de examinare a sesizărilor, a spectrului de subiecți cu drept de sesizare a CCM etc.) în consultare cu Comisia de la Veneția din cadrul Consiliului Europei;
- Îmbunătățirea procedurilor și a organizării interne a Curții Constituționale;
- Consolidarea capacităților personalului Curții Constituționale în acordarea de sprijin pentru judecători;
- Creșterea gradului de conștientizare a judecătorilor CCM cu privire la diferite metode de interpretare a jurisprudenței CEDO și a instituțiilor de control constituțional din statele membre ale UE, a Comisiei de la Veneția, a Consiliului Europei, OSCE și ale altor organizații internaționale; și
- Creșterea gradului de conștientizare al publicului larg și al grupurilor - țintă vis-a-vis de mandatul și activitatea CCM.

3. Proiectul oferă asistență CCM în contextul reformelor promovate în cadrul Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei, sporind eficiența și eficacitatea acestei instituții în cadrul consolidării activităților sale.

4. Proiectul are drept scop sprijinirea beneficiarului în procesul de desfășurare a reformelor relevante, fie că este vorba de elaborarea și implementarea modificărilor legislative, fie de modernizarea activității CCM în conformitate cu cele mai bune practici europene accesibile. În special, Planul de acțiuni al Proiectului prevede acordarea asistenței în ceea ce privește modificarea legislației în vigoare care reglementează activitatea CCM, inclusiv pentru dezbateri publice largi și cuprinzătoare în privința chestiunilor puse în discuție. De asemenea, proiectul vizează acordarea beneficiarului a asistenței necesare în vederea implementării eficiente a legislației adoptate, inclusiv asistența pentru elaborarea regulilor și metodologiilor care să reglementeze procedurile interne, în conformitate cu dispozițiile legale revizuite privind activitatea CCM, precum și asistență în implementarea acestor proceduri noi.

5. În scopul realizării acestor obiective, dar și în conformitate cu activitățile 1.4.1 și 2.3.1 din Planul de activitate al Proiectului, Echipa de Proiect a considerat oportună întocmirea unei analize comparative a jurisprudenței CCM pe segmentul protecției drepturilor și libertăților consacrate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (*denumită în continuare în prezentul Raport "CEDO"*). Această activitate va oferi beneficiarului, dar și grupurilor țintă relevante, informații cuprinzătoare privind domeniul de activitate al CCM. De asemenea, această analiză va permite atât autorităților relevante din Republica Moldova, cât și societății civile și partenerilor internaționali, să identifice acele drepturi și libertăți asupra cărora urmează a fi concentrate eforturi sporite de protecție/ solicitare a asistenței în următorii ani. În ceea ce privește instituția beneficiară, Raportul comparativ urmează a fi apreciat drept o valoare adăugată, deoarece acesta oferă o imagine clară asupra acelor domenii de drept care necesită o atenție sporită și alocarea resurselor relevante în viitor.

6. CCM nu este în măsură să acționeze din oficiu. Prin urmare, prezentul Raport comparativ pune în evidență domeniile în care, datorită eforturilor concertate ale actorilor relevanți, CCM a fost sau nu a fost în măsură să influențeze evoluțiile și să apere drepturile și libertățile protejate de Constituția Republicii Moldova și de CEDO. În plus, prezentul Raport oferă o analiză a datelor statistice disponibile și prezintă un șir de recomandări concrete privind eventualele acțiuni / eforturi ce urmează a fi întreprinse în continuare.

7. În scopul elaborării Raport comparativ a fost creată o echipa formată din experți internaționali. În special, prezentul Raport a fost pregătit de către dna Anna Sledzinska-Simon (Polonia), dl Gediminas Mesonis (Republica Lituania) și dna Janeta Hanganu (Republica Moldova). În procesul de elaborare a prezentului Raport echipa de experți a fost sprijinită de către Ambasadorul Mamuka Jgenti, Expert principal pe segmentul Jurisdicției CtEDO (Georgia). Misiunea echipei de experți în Republica Moldova s-a desfășurat în luna martie 2017. Autorii Raportului comparativ doresc să mulțumească conducerii și personalului instituției beneficiare pentru sprijinul acordat în timpul misiunii și, de asemenea, doresc să-și exprime mulțumirile Echipei Proiectului finanțat de către UE pentru asistența oferită în procesul elaborării prezentului Raport.

II. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în privința Republicii Moldova

8. Această parte a Raportului are drept scop identificarea acelor domenii de protecție a drepturilor omului în Republica Moldova, care au fost abordate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (*denumită în continuare în prezentul raport "CtEDO"*). În această parte a Raportului este prezentată situația cu privire la Republica Moldova prin prisma statisticilor generale ale Curții privind cele mai frecvente încălcări, cereri individuale, precum și executarea hotărârilor pronunțate. Concluziile formulate în această parte a Raportului, în urma analizei situației privind stadiul de punere în aplicare a standardelor Convenției la nivel național, de asemenea, sugerează ideea utilizării excepției de neconstituționalitate în calitate de filtru pentru cererile care pot fi eventual depuse la CtEDO.

9. Republica Moldova și sistemul Convenției. Republica Moldova a devenit stat membru al Consiliului Europei și a semnat Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale la 13 iulie 1995. Convenția a fost ratificată împreună cu Protocoalele adiționale nr. 1, nr. 4, nr. 6 și nr. 7 la 12 septembrie 1997. Guvernul Republicii Moldova a semnat Protocolul nr. 12 la 4 noiembrie 2000 care, însă, până în prezent nu a fost ratificat. Protocoalele nr. 13 și nr. 15 au fost ratificate la 18 octombrie 2006 și, respectiv, la 14 august 2014. Cel mai recent, la 17 martie 2017, Republica Moldova a semnat Protocolul nr. 16.

10. Statutul Convenției în sistemul de drept al Republicii Moldova este consacrat prin articolul 4 alineatul (1) din Constituție care prevede că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.ⁱ În conformitate cu articolul 4 alineatul (2) din Constituție, dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Aplicabilitatea directă a Convenției este confirmată, de asemenea, în codurile de procedură civilă și penală.ⁱⁱ

11. Se pare că atât CEDO, cât și mecanismul de depunere a cererilor individuale pe care îl stabilește este bine-cunoscut în rândurile societății moldovenești. Având o populație de doar 2,9 milioane de locuitori, țara se numără printre statele membre ale Consiliului Europei cu cel mai mare număr de cereri individuale pe cap de locuitor.ⁱⁱⁱ În perioada cuprinsă între ratificarea Convenției și anul 2016 (ultimul an de raportare), CtEDO a pronunțat soluții în privința a 11374 cereri individuale depuse împotriva Republicii Moldova, dintre care 10954 cereri au fost declarate inadmisibile sau au fost scoase de pe rol, iar în privința a 420 de cereri au fost adoptate hotărâri. În perioada între 1997 și 2016, CtEDO a pronunțat 339 hotărâri împotriva Republicii Moldova, dintre care în 307 hotărâri a constatat cel puțin o încălcare, iar în 6 cauze nu a constatat încălcări.^{iv} În anul 2016, Curtea a pronunțat 23 de hotărâri, iar în 19 a constatat cel puțin o încălcare.^v

12. Cele mai frecvente încălcări constatate de Curte cu privire la Republica Moldova se referă la următoarele aspecte:

1. Dreptul la un proces echitabil - 40%;
2. Dreptul la protecția proprietății - 39%;
3. Tratatul inuman și degradant - 26%;
4. Dreptul la libertate și securitate - 24%;
5. Dreptul la o cale de atac efectivă - 16%.

13. Cifrele de mai sus reflectă statisticile generale ale Curții, potrivit acestora încălcare care a fost cel mai frecvent constatată vizează dreptul la un proces echitabil (Articolul 6), pe locul al doilea situându-se încălcări ale dreptului la libertate și securitate (Articolul 5) și pe locul al treilea – încălcări care vizează dreptul la viață sau interzicerea torturii și a tratamentului inuman sau degradant (Articolele 2 și 3).

14. Dată fiind lipsa informațiilor publice, în cadrul acestui Raport nu a fost posibilă analiza naturii cererilor pendinte la acest moment în fața Curții de la Strasbourg, prin urmare, constatările Raportului se bazează doar pe o analiză a hotărârilor CtEDO. Tipul și numărul încălcărilor constatate cu privire la Republica Moldova între anii 1997 și 2016 sunt prezentate în tabelul ce urmează:

Articolul din Convenție sau din Protocolul la aceasta	Categoria dreptului sau a libertății	Numărul de încălcări
2	Dreptul la viață – privare	2
2	Dreptul la viață – lipsa investigațiilor efective	9
3	Interzicerea torturii	9

3	Tratament inuman și degradant	80
3	Interzicerea torturii, tratamentul inuman și degradant – lipsa investigațiilor efective	43
5	Dreptul la libertate și securitate	74
6	Dreptul la un proces echitabil	124
6	Durata procedurilor	11
6	Neexecutarea deciziilor judecătorești	21
8	Dreptul la respectarea vieții private și de familie	23
9	Libertatea de gândire, conștiință și religie	4
10	Libertatea de exprimare	17
11	Libertatea de asociere	14
13	Dreptul la un remediu efectiv	49
14	Interzicerea discriminării	4
P 1 - 1	Dreptul la protecția proprietății	106
P 2 - 2	Dreptul la educație	2
Alte articole	Altele	9

Sursa: Statistici per stat^{vi}

15. Cererile individuale depuse la Curte. În anul 2016 au fost depuse 839 cereri împotriva Republicii Moldova care au fost atribuite unui complet de judecată. Curtea a examinat 777 de cereri, iar 750 de cereri au fost declarate inadmisibile sau scoase de pe rol.^{vii} În concluzie, în anul 2016 pe rolul Curții s-au aflat 1 283 cereri împotriva Republicii Moldova, dintre care 331 au fost comunicate Guvernului, 6 au fost declarate admisibile, 81 de cereri au fost repartizate unui singur judecător sau unui complet de judecători, iar 867 sunt în așteptarea primei examinări de către Comitet sau de către Cameră.^{viii}

16. Un număr mare de cereri împotriva unei înalte părți contractante la Convenție demonstrează, în mod evident, că cererea individuală adresată CtEDO este considerată în general drept o cale de atac eficientă împotriva posibilelor încălcări ale drepturilor omului de către autoritățile naționale. Mai mult decât atât, s-ar putea presupune că persoanele nu doar profită de un astfel de acces direct la o instituție internațională de supraveghere a drepturilor omului, dar și își manifestă încrederea în CtEDO.^{ix}

17. Totuși, ponderea cererilor depuse împotriva Republicii Moldova, care nu au corespuns criteriilor de admisibilitate, este destul de semnificativă. În 2016 aceasta a constituit mai mult de 89% din cauzele atribuite unui complet de judecători. Având în vedere faptul că prezentul Raport se bazează pe informațiile accesibile public, constatările expuse nu reflectă motivele din care o anumită cerere este declarată inadmisibilă de către judecătorul unic.

18. Cu toate acestea, autorii prezentului Raport doresc să sublinieze că, în scopul evitării prezentării unor afirmații vădit nefondate sau inadmisibile, este necesar de a populariza în mod constant Convenția și jurisprudența CtEDO în rândul reprezentanților profesiiilor juridice, atât în cadrul formării lor din punct de vedere juridic, cât și ulterior. De asemenea, instruirea profesională a judecătorilor, procurorilor și oficialilor responsabili de aplicarea legii cu privire la modul de punere în practică a standardelor Convenției ar putea contribui la diminuarea numărului de cereri bine fundamentate.

19. Executarea hotărârilor CtEDO. În prezent Republica Moldova se află sub supravegherea Comitetului de Miniștri în privința a 363 de hotărâri (cu excepția unei noi cauze, 144 de cazuri

sunt supuse procedurii standard, 141 - procedurii intensificate și 77 de cazuri sunt închise). În ultimii ani, Republica Moldova a rămas printre puținele state (inclusiv Federația Rusă, Turcia, Ucraina, Bulgaria și Italia) care au cele mai multe cauze supuse procedurii intensificate de supraveghere. În cadrul procedurii de supraveghere, executarea hotărârilor împotriva Republicii Moldova vizează aceleași subiecte care sunt prezentate în tabelul anexat la prezentul Raport (Anexa nr. 1).

20. Subiectele prezentate în tabelul menționat de mai sus reprezintă aspecte privind protecția drepturilor omului în Republica Moldova care ridică cele mai multe probleme. De asemenea, se poate observa că cele mai frecvente tipuri de încălcări, de obicei, sunt rezultatul practicilor ilegale ale autorităților naționale, și mai puțin sunt legate de statul de drept. Prin urmare, se poate afirma că în Republica Moldova majoritatea încălcărilor în domeniul drepturilor și libertăților garantate de CEDO și de protocoalele adiționale sunt cauzate de practicile ilegale sau de abuzurile de putere, decât de legislația care este contrară standardelor Convenției. Cu toate acestea, în unele cazuri încălcările drepturilor sau libertăților protejate de sistemul Convenției reprezintă o consecință a lipsei garanțiilor adecvate privind drepturile materiale sau procedurale sau a căilor de atac efective stabilite în legislația națională.

21. Cele mai grave încălcări, care au vizat recurgerea la tortură, rele tratamente, lipsa accesului la îngrijiri medicale corespunzătoare sau condiții proaste de detenție, sunt, de obicei, legate de probleme privind organizarea nesatisfăcătoare a administrării centrelor de detenție sau de nerespectarea procedurilor penale sau disciplinare în caz de abuz de putere și încălcarea regulilor de conduită de către organele de poliție, forțele de securitate sau cele militare. De asemenea, problemele recurente privind accesul la justiție, motivarea insuficientă a diferitor acte judecătorești, echitatea și durata procedurilor civile și penale, neexecutarea hotărârilor judecătorești și nerespectarea finalității acestora se datorează, de cele mai dese ori, practicilor care sunt contrare prevederilor legislației naționale.

22. Cu toate acestea, este clar că unele probleme care rezultă din practica existentă ar putea fi remediate prin anumite modificări legislative. În rapoartele de analiză privind executarea hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova se conțin multiple exemple de măsuri generale adoptate sub forma unor noi legi, inclusiv norme interne sau coduri de conduită, care au îmbunătățit semnificativ protecția drepturilor omului, în special în ceea ce privește interzicerea torturii, protecția libertății și securității și dreptul la un proces echitabil.^x

23. În procesul de evaluare a impactului sistemului Convenției asupra drepturilor omului în statele părți, trei dintre cauzele împotriva Republicii Moldova sunt citate drept exemple de schimbări legislative eficiente a căror scop direct este implementarea standardelor Convenției.^{xi} După adoptarea hotărârii pilot în cauza *Olaru și alții vs. Republica Moldova* (nr. 476/07 și alții, Hotărârea din 28 iulie 2009), Parlamentul a adoptat Legea nr. 87, care stabilește modul de reparare de către stat a prejudiciilor cauzate prin încălcarea termenului rezonabil de desfășurare a procedurilor judiciare și executare a hotărârilor judecătorești. Noua legislație a fost considerată a fi destul de eficientă în vederea remedierii problemelor legate de neexecutarea hotărârilor judecătorești cu privire la locuințele sociale (*Balan vs. Republica Moldova*, nr. 44746/08, decizia (inadmisibilă) din 24 ianuarie 2012).

24. De asemenea, în vederea executării hotărârii CtEDO în cauza *Genderdoc-M vs. Republica Moldova* (nr. 9106/06, hotărârea din 12 iunie 2012), în care Curtea a constatat încălcarea libertății de întrunire a reclamantului, Parlamentul a modificat legislația relevantă. Astfel, modificările adoptate la Legea privind organizarea și desfășurarea întrunirilor au limitat temeiurile legale pentru aplicarea restricțiilor asupra întrunirilor pașnice și au introdus

constrângeri suplimentare în privința autorităților publice cu competențe în domeniul întrunirilor organizate de către ONG-urile care apără drepturile LGBT.

25. De asemenea, în anul 2009, Parlamentul Republicii Moldova a abrogat legea care interzice deputaților și mai multor funcționari publici să dețină dubla cetățenie, în urma Hotărârii Marii Camere în cauza *Tănase vs. Republica Moldova* (nr. 7/08, Hotărârea Marii Camere din 27 aprilie 2010). Cu toate acestea, la început, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a eșuat în a aplica standardul Convenției stabilit în această cauză prin hotărârea Camerei (*Tănase și Chirtoacă vs. Republica Moldova*, nr. 7/08, Hotărâre din 18 noiembrie 2008). În această hotărâre, deși nu era definitivă, CtEDO a statuat că mijloacele utilizate de către Guvernul Republicii Moldova pentru a asigura loialitatea față de stat au fost disproporționate și, prin urmare, au reprezentat o încălcare a Articolului 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție. În prima sa Hotărâre nr. 9 din 26 mai 2009, CCM a considerat că interdicția de a deține dublă cetățenie este în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și cu Convenția. Eșecul CCM de a recunoaște efectele hotărârii *Tănase și Chirtoacă* a fost criticat și apreciat drept o favorizare a Partidului Comuniștilor.^{xii} Cu toate acestea, în 2014 CCM și-a revizuit Hotărârea din 2009 și a adus-o în conformitate cu constatările CtEDO.

26. În acest context, trebuie remarcat faptul că, potrivit experților locali, nivelul de conformitate cu jurisprudența CtEDO, inclusiv cu hotărârile împotriva Republicii Moldova, este relativ ridicat. Totuși, aceasta nu a fost întotdeauna respectată de către instanțele naționale, inclusiv de Curtea Supremă de Justiție.^{xiii} Evaluând stadiul de executare a hotărârilor CtEDO în Republica Moldova, experții locali au constatat că, începând cu anul 2011, Curtea Constituțională recunoaște explicit în jurisprudența sa standardele Convenției (*inter alia*, făcând trimiteri la jurisprudența CtEDO) și dă o apreciere adecvată hotărârilor Curții.^{xiv}

27. Autorii prezentului Raport doresc să-și exprime încrederea că îmbunătățirea procesului de implementare a standardelor Convenției de către toate autoritățile naționale, și în special de către instanțele judecătorești, inclusiv Curtea Supremă de Justiție, precum și de CCM, poate reprezenta o contribuție pozitivă în ceea ce privește prevenirea încălcărilor repetate ale drepturilor și libertăților garantate de Convenție și de Protocoalele sale adiționale.

28. **CCM în calitate de filtru pentru plângerile individuale.** Potrivit legislației Republicii Moldova, părțile în cadrul procedurilor judiciare ordinare și instanțe judecătorești din oficiu pot ridica o excepție de neconstituționalitate pentru a clarifica aspectul de constituționalitate a legilor și a altor acte normative aplicabile la examinarea unui caz individual, dar și pentru a solicita suspendarea procedurilor până la momentul în care CCM se va pronunța asupra problemei de constituționalitate invocate.^{xv} Prezenta secțiune își propune să analizeze modul în care excepția de neconstituționalitate poate fi utilizată în scopul excluderii încălcărilor drepturilor omului la nivel național, fără a fi necesară implicarea Curții Europene a Drepturilor Omului. Însumând, întrebarea pusă în discuție ține de posibilitatea utilizării excepției de neconstituționalitate ca filtru pentru plângerile pe care persoanele le-ar putea depune la Curtea de la Strasbourg.

29. Conceptul de filtru pentru plângeri examinat în cadrul acestei secțiuni se bazează pe ideea, potrivit căreia încălcările drepturilor omului care rezultă din:

- prevederile legislației contrare standardelor Convenției; atât în ceea ce privește calitatea legii și previzibilitatea acesteia,^{xvi} cât și dispozițiile de fond și de procedură; sau
- lipsa unei protecții adecvate a drepturilor omului prevăzută de lege

ar fi putut fi înlăturate de către CCM dacă aceasta ar fi avut posibilitatea de a le examina și ar fi respectat standardele Convenției. Acest concept de filtru pentru plângeri este total diferit de propunerea Ministerului Justiției de a introduce "cadrul normativ pentru crearea unui mecanism național cu scopul de a filtra numărul mare de cereri" depuse la CtEDO, care a fost anunțat la 23 aprilie 2014 pe site-ul său din Internet.^{xvii}

30. În tabelul de mai jos sunt prezentate exemple selectate ale hotărârilor CtEDO împotriva Republicii Moldova. Problemele invocate în cauzele menționate nu au fost abordate în sesizările depuse la CCM (în domeniul său de competență) și chiar dacă ar fi fost abordate, acestea ar fi putut fi declarate inadmisibile sau, eventual, CCM ar fi putut decide altfel decât CtEDO (fără a menționa diferențele ce țin de competența acestor două instanțe). Cu toate acestea, tabelul de mai jos oferă o privire de ansamblu asupra dispozițiilor constituționale naționale care ar fi putut fi relevante pentru protecția drepturilor omului în procesul de examinare a problemelor similare celor abordate în jurisprudența CtEDO. Prin urmare, această informație își propune să demonstreze faptul că mai multe probleme legate de protecția drepturilor omului ar fi putut fi eliminate de CCM, în cazul în care excepția de neconstituționalitate ar fi fost ridicată la nivelul unei instanțe de judecată înainte ca reclamantii să depună plângerile la Strasbourg.

	Hotărârea CtEDO	Informații despre cauză	Dreptul sau libertatea protejată de Convenție	Tipul încălcării	Prevederile constituționale relevante cauzei	Legislația națională examinată
1	<i>Boicenco vs. Republica Moldova</i>	Nr. 41088/05, Hotărârea din 11 iulie 2006	Articolul 5 (1); Articolul 5 (3)	Deținere fără mandat de arest; Lipsa posibilității de examinare a eliberării provizorii pe cauțiune pentru persoanele acuzate de infracțiuni intenționate care se pedepsesc cu închisoare pe o perioadă mai mare de 10 ani	Articolul 25 alin. (4) (Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile); Articolul 25 alin. (6).	Articolul 191 alin. (3) din Codul de Procedură Penală privind eliberarea pe cauțiune
2	<i>Savca vs. Republica Moldova</i>	Nr. 17963/08, Hotărârea din 15 martie 2016	Articolul 5 (1)	Deținerea în arest pentru o perioadă mai mare de 12 luni	Articolul 25 alin.(4)	Articolul 186 alin. (3), (8) și (9) din Codul de procedură penală
3	<i>Urechean și Pavlicenco vs. Republica Moldova</i>	Nr. 27756/05 și nr. 41219/07, Hotărârea din 2 decembrie 2014	Articolul 6	Interzicerea accesului la o instanță în cauzele privind declarațiile defăimătoare ale Președintelui Republicii pentru opiniile exprimate în afara exercitării mandatului	Articolul 71	Interpretarea Articolului 71 din Constituție (în ceea ce privește imunitatea în privința opiniilor exprimate în afara exercitării mandatului)

4	<i>Iordachi și alții vs. Republica Moldova</i>	Nr. 25198/02, Hotărârea din 10 februarie 2009	Articolul 8 – cu privire la dreptul privind secretul corespondenței	Lipsa unor garanții suficiente împotriva arbitrarului și abuzului de autoritate prevăzută de legea care reglementează interceptarea comunicațiilor telefonice	Articolul 30	Legea cu privire la activitatea specială de investigație din 12 aprilie 1994
5	<i>Radu vs. Republica Moldova</i>	Nr. 50073/07, Hotărârea din 14 aprilie 2014	Articolul 8	Divulgarea informațiilor privind sănătatea persoanei fără consimțământul pacientului contrar legislației naționale	Articolul 28	Interpretarea articolului 8 din Legea nr. 982 cu privire la accesul la informație
6	<i>Ciubotaru vs. Republica Moldova</i>	Nr. 27138/04, Hotărârea din 27 aprilie 2010	Articolul 8	Refuzul de a modifica identitatea etnică înregistrată în documentele de stare civilă în baza unor dovezi obiective	Articolul 10 din Constituție (dreptul la identitate); Articolul 28 (viața privată)	Legea nr. 100 din 26 aprilie 2001 cu privire la actele de stare civilă
7	<i>Ostrovar vs. Republica Moldova</i>	Nr. 35207/03, Hotărârea din 13 septembrie 2005	Articolul 8	Interdicția impusă unei persoane aflate în arest preventiv privind dreptul acesteia de a contacta cu familia, care nu este prevăzută expres de lege	Articolul 28 (viața privată)	Articolul 18 din Legea nr. 1226-XIII cu privire la arestarea preventivă
8	<i>Ciorap vs. Republica Moldova</i>	Nr. 12066/02, Hotărârea din 19 iunie 2007	Articolul 8	Condiții privind întreprinderile cu familia - lipsa unor reglementări interne în cadrul penitenciarului privind măsurile de supraveghere a vizitelor de familie în timpul detenției preventive	Articolul 28 (viața privată)	Articolul 19 din Legea din 27 iunie 1997 cu privire la arestarea preventivă
9	<i>Guțu vs. Republica Moldova</i>	Nr. 20289/02; Hotărârea din 7 iulie 2007	Articolul 5, Articolul 8, Articolul 13	Detenția ilegală (în cazurile în care persoană nu a fost citată de către autoritatea de anchetă); Intrarea neautorizată a poliției în spații	Articolul 25 alin.(4) (deținerea în arest preventiv); Articolul 29 din Constituție	Unele prevederi din Codul de procedură penală privind aducerea forțată în fața autorității de urmărire penală); Articolul 13

				private; Lipsa unor căi de atac eficiente prevăzute de lege pentru a solicita despăgubiri pentru acțiunile ilegale ale poliției, cu excepția cazului în care reclamantul a fost achitat	(inviolabilitate a domiciliului); Articolul 28 (viața privată); Articolul 53 (dreptul persoanei vătămate de către o autoritate publică)	alin.(19) din Legea poliției din 18 decembrie 1990; Articolul 4 din Legea nr. 1545 privind despăgubirea pentru prejudiciile cauzate de actele ilegale ale autorităților de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești
10	<i>Masaev și alții vs. Republica Moldova</i>	Nr. 6303/05, Hotărârea din 12 mai 2009	Articolul 9	Aplicarea amenzi administrative pentru practicarea unei religii nerecunoscute (neînregistrate) de stat	Articolul 31 (libertatea de religie)	Articolul 14 din Legea cu privire la cultele religioase și articolul 200 alin.(3) din Codul cu privire la contravențiile administrative
11	<i>Guja vs. Republica Moldova</i>	Nr. 14277/04, Hotărârea din 12 februarie 2007	Articolul 10	Lipsa protecției avertizorilor (angajați care dezvăluie informații în interes public)	Articolul 32 (libertatea de exprimare)	Articolul 263 alin.(1) din Codul Muncii
12	<i>Hyde Park vs. Republica Moldova</i>	Nr. 33482/06, Hotărârea din 31 martie 2009	Articolul 11	Respingerea cererii de organizare a unei întruniri pașnice	Articolul 40 (libertatea întrunirilor)	Articolul 6 și articolul 7 din Legea cu privire la întruniri din 21 iunie 1995
13	<i>Genderdoc -M. vs. Republica Moldova</i>	Nr. 9106/06, Hotărârea din 12 iunie 2012	Articolul 11, Articolul 14 în combinație cu Articolul 11	Respingerea cererii de organizare a unei întruniri pașnice de către un ONG care promovează drepturile LGBT	Articolul 40 (libertatea întrunirilor); Articolul 16 (egalitatea)	Unele prevederi din Legea cu privire la întruniri din 21 iunie 1995
14	<i>Balan vs. Republica Moldova</i>	Nr. 19247/03, Hotărârea din 29 ianuarie 2008	Articolul 1 din Protocolul nr. 1	Calitatea legii în ceea ce privește despăgubirea pentru încălcarea drepturilor privind proprietatea intelectuală	Articolul 46 (protecția proprietății)	Mai multe prevederi ale Legii cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe (nr.293-XI) din 23 noiembrie 1994
15	<i>Dacia S.R.L vs. Republica Moldova</i>	Nr. 352/04, Hotărârea din 18 martie 2008	Articolul 6, Articolul 1 din Protocolul nr. 1	Legea privatizării care permite statului să inițieze un proces de judecată împotriva companiei reclamante în pofida expirării termenului general	Articolul 46 (protecția proprietății)	Articolul 86 din vechiul Cod Civil, cu privire la principiul egalității armelor

				de prescripție; Lipsa protecției proprietății private ca urmare a anulării privatizării fără motive convingătoare și compensații adecvate - lipsa protecției împotriva competențelor discreționare ale autorităților de stat de a reexamina și anula tranzacțiile de privatizare		
16	<i>Tănase vs. Republica Moldova</i>	Nr. 7/08, Hotărârea Marii Camere din 27 aprilie 2010	Articolul 3 din Protocolul nr. 1 – dreptul de a candida la alegerile parlamentare	Interdicția impusă deputaților și altor funcționari publici de a deține dubla cetățenie	Articolul 38 (dreptul de a fi ales)	Articolul IX din Legea nr. 273 din 7 decembrie 2007 de modificare și completare a unor acte legislative (partea referitoare la modificarea Codului electoral)

31. Pe lângă hotărârile enumerate mai sus, întrebările adresate guvernului în cauzele comunicate, de asemenea, identifică problemele legate de protecția drepturilor omului care rezultă din prevederile legislației în vigoare.^{xviii} Prin urmare, există posibilitatea ca aceste aspecte să fi putut fi abordate (în cazul în care presupuse încălcări ale drepturilor omului ar fi fost confirmate) la nivel național prin aplicarea standardelor privind drepturile omului (adică, în cadrul excepției de neconstituționalitate).

32. În concluzie, este necesar să menționăm faptul că potențialele încălcări ale drepturilor omului care au loc fie în rezultatul "legii proaste" (legislație neconformă cu standardele Convenției), fie din cauza lipsei unei protecții adecvate și eficiente care să fie prevăzută de lege (lipsa legislației conforme cu standardele Convenției) ar fi putut fi remediate în modul corespunzător de către CCM. Autorii prezentului Raport consideră că prin intermediul excepției de neconstituționalitate ridicate de către părți în cadrul procedurilor judiciare sau de instanțele judecătorești din proprie inițiativă ar putea fi contestate legile sau practica stabilită de aplicare a acestora în raport cu standardele Convenției. În acest sens, excepția de neconstituționalitate ridicată în cadrul procedurilor judiciare ar putea îmbunătăți situația privind protecția drepturilor omului fără a fi necesară adresarea în instanțele internaționale de protecție a drepturilor omului.

III. Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în domeniul drepturilor omului

33. Jurisprudența CCM pe segmentul drepturilor omului este formată sub influența a doi factori: categoriile drepturilor și libertăților consacrate în Constituția Republicii Moldova și subiecții care sunt abilitați cu dreptul de a depune sesizări la Curte. În această parte a Raportului vor fi examinați ambii factori și se va prezenta o analiză evolutivă a jurisprudenței

CCM pe segmentul drepturilor omului între anii 1995 și 2016. Această perioadă începe cu primul an în care CCM a adoptat prima sa decizie. Mai mult, începutul perioadei coincide în linii mari cu momentul aderării Republicii Moldova la Consiliul Europei (1995) și ratificarea CEDO (1997).

34. CCM a fost solicitată să se pronunțe și s-a pronunțat asupra aspectelor legate de drepturile omului în cazurile în care se solicita controlul constituționalității legilor și a altor acte normative, interpretarea Constituției și soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate. Din anul 1995 până în anul 2016, CCM a adoptat 721 de hotărâri, dintre care 214 vizând, direct sau indirect,^{xix} unul sau mai multe drepturi și libertăți. În anul 2016 CCM a pronunțat cel mai mare număr de hotărâri privind drepturile omului (71% din toate hotărârile), ceea ce demonstrează că instanța constituțională este capabilă să acționeze în calitate de instanță pentru drepturile omului.

35. Analiza de față se bazează pe informațiile obținute în urma cercetării directe a hotărârilor CCM și a datelor statistice generale privind activitatea CCM disponibile în cadrul rapoartelor anuale ale instanței din anul 1996 până în anul 2016. Rezultatele acestei cercetări se bazează exclusiv pe hotărârile adoptate și nu înglobează sesizările vizând drepturile omului ridicate în cauzele declarate inadmisibile. Totuși, este necesar să menționăm că analiza domeniului de aplicare a drepturilor constituționale cuprinde toate sesizările depuse la CCM, care depășesc numărul de hotărâri adoptate privind drepturile omului, deoarece, printr-o hotărâre CCM de multe ori se examinează mai multe sesizări. În mod similar, analiza modului de distribuire a sesizărilor între subiecții care au inițiat procedura în fața CCM cuprinde toate sesizările depuse, care depășesc numărul total de hotărâri privind drepturile omului, deoarece, în anumite cazuri, mai mulți subiecți au depus sesizări similare. Tabelul care cuprinde informațiile menționate mai sus este anexat la prezentul Raport (a se vedea Anexa nr. 2).

36. Domeniul de aplicare al drepturilor și libertăților omului. Constituția Republicii Moldova conține garanții privind protecția drepturilor și libertăților omului, în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului și CEDO. Cu toate acestea, Constituția oferă și garanții suplimentare privind drepturile care nu sunt reflectate în CEDO sau care sunt interpretate mai restrictiv. În special, Constituția consacră principiul egalității și nediscriminării (articolul 16 din Constituție), care este mai larg în ceea ce privește domeniul său de aplicare decât interdicția de discriminare prevăzută în Articolul 14 din Convenție.^{xx} De asemenea, Constituția garantează dreptul privind accesul la informații (articolul 34),^{xxi} protecția împotriva privării arbitrare de cetățenie (articolul 17 alineatul (2)), dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (articolul 23), dreptul la ocrotirea sănătății (articolul 36) și la protecția socială (articolele 47, 49, 50 și 51), dreptul la un mediu înconjurător sănătos (articolul 37), dreptul de acces la serviciul public (articolul 35), dreptul la muncă (articolul 43), la grevă (articolul 45) și dreptul la despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de către autorități (articolul 53).

37. Analiza statistică a hotărârilor pronunțate de către CCM în materia drepturilor omului relevă că cele mai multe plângeri se referă, în ordine descrescătoare, la protecția proprietății (începând cu reforma agrară, privatizare, până la chestiuni legate de monopol și legislație fiscală) - 32%; nediscriminarea (combinată cu alte plângeri sau luată separat) - 26%; accesul la justiție / la un remediu efectiv - 15%; prestații sociale (asociate sau nu cu protecția proprietății) - 14%; libertatea de asociere și libertatea întrunirilor, dreptul la vot / de a fi ales, dreptul la muncă - câte 6%; dreptul la respectarea vieții private și de familie, prezumția de nevinovăție, garanțiile procesului echitabil în cadrul procedurilor penale și dreptul la educație - câte 4%.

38. Numărul destul de mare de plângeri împotriva discriminării ar putea fi explicat prin înțelegerea de ordin general a egalității ca și tratament egal, ceea ce înseamnă că orice diferență de tratament constituie discriminare. Din acest motiv, într-un număr mare de sesizări s-a invocat mai degrabă tratamentul diferit în ceea ce privește impozitarea sau prestațiile de asistență socială, decât discriminarea pe baza unor criterii interzise.

39. Spre deosebire de plângerile destul de frecvente depuse în fața CtEDO în ceea ce privește Articolul 3 din Convenție,^{xxii} CCM a examinat doar un singur caz referitor la tratamentul inuman și degradant (castrarea chimică ca sancțiune penală) și nu a fost niciodată solicitată să se pronunțe asupra chestiunilor referitoare la maltratarea de către agenții de stat, condițiile de detenție sau investigarea inefficientă a unor astfel de afirmații. În mod similar, numărul cazurilor privind libertatea și securitatea, precum și libertatea de exprimare în fața CCM este considerabil mai mic decât în fața CtEDO (2%). De fapt, astfel de plângeri nu ajung nici măcar la nivelul celor mai frecvente sesizări depuse la CCM.

40. Diferența în ceea ce privește domeniul de competență a CCM și CtEDO. Este necesar de menționat faptul că CCM este competentă să efectueze controlul legislației interne atât prin prisma Constituției Republicii Moldova, cât și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Competența CtEDO se întinde asupra examinării compatibilității legislației naționale și a modului în care aceasta este aplicată cu CEDO și protocoalele sale adiționale. Dat fiind domeniul său de competență, CCM nu examinează și nu este în drept să examineze încălcările drepturilor omului care au loc în urma aplicării necorespunzătoare a legislației naționale în cauzele individuale. În special, CCM nu poate examina proporționalitatea măsurilor aplicate în cauze individuale de către instanțele judecătorești sau alte autorități ale statului, nici modul de aplicare a legislației naționale. Hotărârile CCM se referă exclusiv la problema constituționalității legii sau interpretarea acesteia și, prin urmare, nu pot oferi remedii, de exemplu, în cazul în care hotărârile judecătorești au necesitat dovada veridicității judecăților de valoare în procedura de defăimare sau atunci când instanțele au acceptat recursuri depuse cu întârziere. Cu toate acestea, spre deosebire de CtEDO, CCM poate da Parlamentului și Guvernului linii directorii cu caracter normativ clar definite în ceea ce privește adoptarea de noi acte normative care să îmbunătățească calitatea actualei legislații sau în vederea umplerii lacunelor legislative existente.^{xxiii}

41. În acest context trebuie remarcat faptul că suprapunerea competenței ambelor instanțe este considerabilă și se referă la chestiunea compatibilității dreptului intern cu standardele Convenției. Astfel, implicarea CCM a îmbunătățit, în principiu, protecția drepturilor omului într-o serie de aspecte, cum ar fi evaluarea bunurilor dobândite ilicit susceptibile de confiscare,^{xxiv} garanțiile procedurale cu privire la funcționarii de stat considerați a fi responsabili pentru încălcările constatate de CtEDO (obligația de a compensa prejudiciile doar în urma constatării pe cale judiciară a neglijenței sau a intenției),^{xxv} termenul liberării provizorii sub control judiciar,^{xxvi} restricții privind utilizarea părții moștenite într-o societate și exproprierea indirectă a conductelor de apă,^{xxvii} garanții privind drepturi procedurale ale persoanelor incapabile.^{xxviii}

42. Cu toate acestea, competența CCM se extinde în general asupra drepturilor și libertăților care nu sunt garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului sau de protocoalele sale adiționale. În ceea ce privește protecția drepturilor omului în afara domeniului de aplicare al Convenției, CCM este chemată să se pronunțe asupra constituționalității legislației interne în ceea ce privește dreptul la despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de autoritățile publice,

dreptul la muncă, dreptul la cetățenie, accesul la funcția publică, ocrotirea sănătății sau dreptul de petiționare.

43. De asemenea, este necesar de menționat că jurisdicția CtEDO este în general limitată de principiul subsidiarității și că standardul Convenției este considerat drept un standard minim de protecție a drepturilor omului. Din acest motiv, examinarea de către CCM a legislației naționale referitoare la individualizarea sancțiunilor pentru contravențiile administrative (neconstituționalitatea unei amenzi în mărime fixă)^{xxxix} este puțin probabil să fi fost realizată de către CtEDO. Jurisprudența CCM în ceea ce privește aspectele legate de accesul la instanță (adică aspectul referitor la existența controlului jurisdicțional al deciziilor privind funcționarii publici sau actele Băncii Naționale) conturează modul de aplicare a Articolului 6 din CEDO, care nu dă naștere ca atare pentru dreptul de a face un recurs ci, mai degrabă, garantează exercitarea dreptului de acces la o instanță doar în cazul în care legislația internă reglementează acest acces în mod primordial. Adoptarea modificărilor legislative, în urma hotărârilor și adreselor CCM poate preveni constatarea de către CtEDO a încălcărilor drepturilor omului.^{xxx} În această chestiune, jurisdicția celor două instanțe pare să nu concureze, ci să se completeze reciproc.

44. **Dialogul dintre CCM și CtEDO.** Există mai multe domenii în care CCM și CtEDO s-au angajat într-un dialog important, în urma căruia jurisprudența fiecărei instanțe a fost modificată.

45. În anul 2009 CCM a fost sesizată de către un Deputat în Parlament în ceea ce privește constituționalitatea interdicției privind dubla cetățenie impusă persoanelor care candidează la funcțiile de Deputat în Parlament, dar și la alte funcții publice. CCM s-a pronunțat asupra constituționalității acestei interdicții, constatând că aceasta corespunde necesității sociale presante.^{xxxi} În anul 2010, în hotărârea *Tănase vs. Republica Moldova* menționată mai sus, Marea Cameră a constatat totuși că legea care anterior a fost recunoscută constituțională de către CCM, a încălcat dreptul persoanelor de a candida la alegerile parlamentare.^{xxxii} În anul 2014, CCM, acționând din oficiu, și-a revizuit hotărârea din 2009 și a declarat legea menționată drept neconstituțională, făcând trimitere explicită la hotărârea Marii Camere.^{xxxiii}

46. Într-o altă hotărâre pronunțată în 2010, CCM a declarat neconstituționale câteva prevederi ale legislației procesual penale, pe motiv că acestea au permis înaintarea acuzațiilor repetate și, în consecință, redeschiderea procedurilor penale în cazul apariției unor noi probe după expirarea termenului legal de prescripție.^{xxxiv} În hotărârea sa, CCM a invocat principiul *ne bis in idem* pentru a concluziona că redeschiderea procedurilor în asemenea situații ar constitui o urmărire repetată inadmisibilă. Ulterior, în 2012 și 2014, CtEDO a comunicat două cazuri, prin care s-a invocat îngrijorarea cu privire la previzibilitatea procedurii penale în Republica Moldova în ceea ce privește redeschiderea cauzelor penale după închiderea procedurilor penale la etapa de urmărire penală, în cazul în care ulterior se dovedește că ancheta s-a desfășurat cu încălcări.^{xxxv} În 2015, CCM a fost sesizată în privința aceleiași probleme care a fost comunicată de CtEDO. Instanța constituțională a precizat că redeschiderea procedurilor penale ca atare nu încalcă principiul *ne bis in idem*. De asemenea, Curtea a oferit o interpretare a garanțiilor procedurale prin prisma principiului *ne bis in idem* și a concluzionat că dispozițiile legale care permiteau redeschiderea urmăririi penale la libera discreție a organului de urmărire penală sunt neconstituționale.^{xxxvi}

47. Recent, în anul 2016, CCM a fost chemată să se pronunțe asupra mai multor aspecte ale procedurii penale legate de arestul preventiv. Cu această ocazie CCM a stabilit că termenul constituțional de 12 luni se referă la perioada detenției în arest preventiv înainte de pronunțarea sentinței în primă instanță. Cel mai important, CCM a confirmat că nu se permit

nici un fel de excepții de la această regulă. De asemenea, Curtea a precizat că termenul de 30 de zile pentru un mandat de arest preventiv este unul absolut. Conform acestei interpretări, CCM a declarat că prevederea din Codul de procedură penală care stabilește perioada de 90 de zile de arest preventiv după trimiterea cauzei în instanță este neconstituțională.^{xxxvii} Această hotărâre este în deplină conformitate cu hotărârea CtEDO (adoptată înainte ca CCM să-și pronunțe hotărârea, dar publicată la scurt timp după aceasta) în cauza *Savca vs. Republica Moldova* (nr. 17963/08, hotărârea din 15 martie 2016).^{xxxviii} Uimitor, CtEDO a ajuns la aceeași concluzie cu privire la caracterul absolut al termenului de 12 luni pentru arestarea preventivă indicat în articolul 25 alineatul (4) din Constituția Republicii Moldova.

48. Subiecții abilitați cu dreptul de a iniția proceduri în fața CCM. Conform legislației Republicii Moldova,^{xxxix} CCM nu poate acționa din oficiu decât în scopul revizuirii propriilor hotărâri. În acest context, este necesar de a remarca faptul că CCM a revizuit din oficiu 3 hotărâri (2 hotărâri privind accesul la justiție și 1 hotărâre privind dreptul de a candida la alegeri) pentru a le aduce în concordanță cu jurisprudența CtEDO (în general, sau cu o anumită hotărâre adoptată de CtEDO împotriva Republicii Moldova).

49. Potrivit Codului de jurisdicție constituțională, sesizările pot fi depuse la CCM doar de către Președintele Republicii Moldova, Guvern, Ministrul Justiției, Curtea Supremă de Justiție, Procurorul General, un Deputat în Parlament, o fracțiune parlamentară, Ombudsman, Ombudsman pentru protecția drepturilor copilului, administrația publică locală. După cum am menționat mai sus, legislația națională prevede, de asemenea, posibilitatea ridicării excepției de neconstituționalitate, care permite părților în cadrul procedurii judiciare ordinare, cât și instanței judecătorești din oficiu să conteste constituționalitatea legilor și a altor acte normative care urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei.^{xl}

50. La început, aceste excepții erau redirecționate de la instanțele ordinare către Curtea Supremă de Justiție care decidea în privința ridicării acestora în fața CCM. În anul 2016, însă, CCM a deschis posibilitatea instanțelor de judecată de orice nivel de a ridica excepția de neconstituționalitate în mod direct, fie la cererea unei părți în cadrul procesului de judecată, fie din proprie inițiativă, în cazul în care legea contestată urmează a fi aplicată în procesul examinării cauzei și dacă nu există o hotărâre anterioară a CCM referitoare la problema de drept invocată.^{xli}

51. Analiza statistică a hotărârilor pronunțate de CCM pe segmentul drepturilor omului relevă faptul că deputații în Parlament au fost cei mai activi subiecți (50%) care au inițiat proceduri în fața CCM, după care urmează instanțele judecătorești cu excepții de neconstituționalitate (21%) și Ombudsmanul (15%).^{xlii} Deputații au depus sesizări privind un spectru destul de larg de drepturi și libertăți constituționale (invocând 21 din cele 28 de drepturi în privința cărora CCM s-a pronunțat până la momentul de față). Sesizările depuse de aceștia au vizat, în special, protecția proprietății, nediscriminarea, accesul la justiție, prestațiile de asigurare socială și dreptul de vot / de a fi ales. Excepțiile de neconstituționalitate ridicate de instanțele de judecată au vizat 17 categorii de drepturi, iar sesizările depuse de Ombudsman - 15.

52. În ceea ce privește excepțiile de neconstituționalitate, trebuie remarcat faptul că 51% din numărul total al acestora au fost depuse în anul 2016, ceea ce demonstrează impactul direct al Hotărârii nr. 2 din 9 februarie 2016. Deoarece această evoluție se remarcă pe parcursul doar a unui singur an, se poate aștepta ca volumul sesizărilor depuse de părți și de instanțele judecătorești prin intermediul acestui instrument să se majoreze pe viitor și, eventual, categoria de drepturi invocate să se lărgască. Până în prezent, în cadrul excepțiilor de neconstituționalitate ridicate la CCM cel mai frecvent a fost invocată protecția proprietății,

nediscriminarea și accesul la instanță. În același timp, mai mult de jumătate din toate sesizările privind libertatea și securitatea, precum și garanțiile procesului echitabil în cadrul procedurilor penale au fost depuse de către instanțe prin intermediul excepțiilor.

53. Sesizările depuse de Ombudsman^{xliii} în principal au vizat nediscriminarea, prestațiile de asigurări sociale și protecția proprietății. Cu toate acestea, ar fi fost de așteptat ca Ombudsmanul să profite, de asemenea, de posibilitatea de a depune mai multe sesizări la CCM în ceea ce privește libertatea și securitatea, garanțiile privind procesul echitabil (civil și penal), libertatea de exprimare și libertatea de întrunire.

54. Guvernul și Ministrul justiției au depus cele mai puține sesizări, care s-au axat pe prezumția de nevinovăție, dreptul de a vota / de a fi ales, protecția proprietății și prestațiile de asigurări sociale. În special, Procurorul General nu a depus nicio sesizare privind libertatea și securitatea sau garanțiile unui proces echitabil în cadrul procedurilor penale. Cu toate acestea, este demnă de a fi remarcată o sesizare depusă de Procurorul General în sensul în care CCM s-a bazat direct pe dispozițiile Articolului 1 din Protocolul nr. 4 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului constatând - chiar și în lipsa unei dispoziții similare în Constituția Republicii Moldova – neconstituționalitatea unor prevederi din Codul penal pe motiv că acestea contraveneau interdicției de a aplica pedeapsa închisorii pentru datorii.^{xliv}

55. Deși CCM solicită în mod regulat opinii *amicus curiae* de la diverse organizații neguvernamentale, până acum doar într-o singură cauză excepția de neconstituționalitate a fost ridicată de către un ONG.^{xlv} În majoritatea cazurilor anume avocați solicită instanțelor judecătorești ridicarea excepției de neconstituționalitate. Autorii prezentului Raport sunt de părere că activitatea avocaților în această privință ar trebui încurajată și susținută de către instanțele de judecată. În același timp, se recomandă ca ONG-urile naționale să se implice mai activ în practica litigărilor strategice și să identifice lacunele existente în ceea ce privește protecția juridică sau alte deficiențe ale legislației sau a modului în care aceasta este interpretată în mod constant, care au un impact negativ asupra drepturilor omului. De asemenea, ONG-urile ar putea juca un rol mai activ în ceea ce privește monitorizarea executării hotărârilor CCM pronunțate pe segmentul drepturilor omului (în special, în cazurile în care CCM a impus adoptarea unor măsuri de ordin general (legislative)). Suntem convinși că constatările formulate în prezentul Raport vor stimula diferiți actori ai societății civile și instituții donatoare să dezvolte programe care să abordeze acest gen de activitate.

IV. Excepția de neconstituționalitate ca o posibilitate de acces indirect al persoanelor la Curte în privința chestiunilor ce vizează protecția drepturilor omului

56. Această parte a Raportului urmărește scopul de a examina excepția de neconstituționalitate ca instituție de drept, care oferă persoanelor accesul indirect la instanța constituțională. După cum s-a menționat deja, prin Hotărârea nr. 2 din 9 februarie 2016 CCM a oferit o nouă interpretare a articolului 135 alin. (1) lit.g) din Constituție^{xlvi} și, de fapt, a extins jurisdicția constituțională *ratione personae* dincolo de lista subiecților abilitați cu dreptul de a iniția procedura constituțională.

57. În timp ce consecințele acestei decizii asupra stării de protecție a drepturilor omului în Republica Moldova încă urmează a fi apreciate, merită să subliniem că aceasta a deschis accesul indirect la justiția constituțională pentru părțile în cadrul procedurilor judiciare care pot solicita instanței de judecată să conteste constituționalitatea legii aplicabile în cazul lor. Din această perspectivă, excepția de neconstituționalitate apare ca un nou mecanism de protecție împotriva legislației neconstituționale.^{xlvii}

58. În perioada cuprinsă între lunile februarie-decembrie 2016, instanțele de judecată au depus 116 excepții de neconstituționalitate. În anul 2017 (până la momentul redactării prezentului Raport), CCM a înregistrat 34 de noi sesizări, ceea ce reprezintă un total de 150 de sesizări pe parcursul unui an. Se așteaptă ca popularitatea acestei instituții să crească în timp și că mai multe instanțe o vor utiliza pentru a contesta constituționalitatea legilor aplicabile în cauzele aflate pe rolul acestora (inclusiv actele juridice care nu mai sunt în vigoare) fie din proprie inițiativă, fie la solicitarea părților în proces.

59. În mod evident, instituirea posibilității de ridicare a excepției de neconstituționalitate de către instanțele de judecată are numeroase avantaje în ceea ce privește protecția drepturilor omului. În primul rând, excepția de neconstituționalitate ar trebui prezentată ca o cerință a justiției constituționale, care aplică principiul supremației Constituției și aplicabilitatea directă a acesteia. În al doilea rând, excepția de neconstituționalitate apare, de asemenea, ca un element esențial al unui proces echitabil, în special dacă se iau în considerare preocupările legate de economia procesuală.

60. Având în vedere forța juridică supremă a Constituției și rolul esențial al garanțiilor constituționale privind drepturile omului în cadrul democrației constituționale, este necesar ca instanțele ordinare să aplice direct dispozițiile constituționale și să interpreteze legile în conformitate cu prevederile Constituției. Astfel, în caz de dubii în ceea ce privește constituționalitatea legilor, care nu pot fi eliminate prin interpretare juridică, instanțele inferioare ar trebui să dispună de posibilitatea de a contesta imediat aceste legi fără implicarea Curții Supreme de Justiție. În special, instanțele inferioare ar trebui să aibă posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate a prevederilor legale a căror aplicare determină legalitatea unui proces de judecată în instanța respectivă.

61. Echitatea procedurilor judiciare poate fi pusă în pericol atunci când o instanță aplică reguli procedurale care determină statutul și drepturile părților în cadrul procedurilor ce vizează accesul la o instanță, ședința de judecată, examinarea probelor, termenele, dreptul de a depune apel etc., fără a ține cont de îndoielile cu privire la constituționalitatea acestora. În mod similar, aplicarea dispozițiilor de fond care stabilesc temeiuri pentru răspundere în cazul infracțiunilor sau contravențiilor, aplicarea sancțiunilor, obligațiilor sau altor restricții care încalcă drepturile și libertățile individuale ar trebui stopată imediat ce apar îndoieli cu privire la constituționalitatea acestora. În această privință, competența acordată instanțelor de judecată de a iniția un control de constituționalitate în faza incipientă a procedurilor judiciare are avantaje clare nu numai pentru sistemul de drept ca atare, ci și pentru părți și alte persoane vizate de hotărârile judecătorești. Acest lucru este cu atât mai important cu cât majoritatea încălcărilor constatate de CtEDO în privința Republicii Moldova "au culminat la nivel național printr-o hotărâre judecătorească sau printr-o ordonanță a procurorului, ceea ce înseamnă că respectivele situații sunt atribuite sistemului judiciar sau procuraturii."^{xlviii}

62. De asemenea, ar putea fi invocat argumentul că excepția de neconstituționalitate ridicată de instanțele de judecată are mai multe avantaje în ceea ce privește protecția drepturilor omului decât plângerea constituțională individuală sau cererea individuală către o instanță internațională sau alt organism de supraveghere a drepturilor omului. Deși introducerea plângerii constituționale individuale în Republica Moldova a fost susținută de mai mulți experți în dreptul constituțional și ONG-uri,^{xlix} accesul indirect la Curtea Constituțională evită limitările aplicabile accesului direct în ceea ce privește criteriile de admisibilitate.

63. În plus, trebuie remarcat faptul că Convenția nu garantează persoanelor fizice dreptul de a institui proceduri constituționale în sistemul intern. Lipsa accesului direct la Curtea Constituțională a fost ridicată în cauza *Valentin Gorizdra vs. Republica Moldova* (nr. 53180/99), însă această cauză a fost respinsă ca inadmisibilă în temeiul Articolului 35 alineatele (3) și (4). Cererea sa a fost constatată a fi incompatibilă *ratione materiae* cu Convenția, deoarece Articolul 6 din CEDO nu garantează dreptul de acces la o instanță competentă în vederea invalidării sau abrogării unei legi (a se vedea *Ruiz-Mateos și alții vs. Spania*, cererea nr. 14324/88, Raportul Comisiei din 14 septembrie 1991, DR 69 p. 227).

64. Menționăm că, în ceea ce privește admisibilitatea, atât plângerea constituțională, cât și plângerea individuală către o instanță internațională sau un alt organism de supraveghere a drepturilor omului solicită epuizarea tuturor căilor de atac, care pot perpetua situația de neconstituționalitate (aceasta fiind extinsă în ceea ce privește termenul și domeniul de aplicare) sau chiar să producă niște consecințe ireversibile sau ireparabile.

65. Având în vedere motive de economie procedurală, aspectul de timp prezintă un argument deosebit de puternic în favoarea instanțelor constituționale care soluționează problemele legate de protecția drepturilor omului. În prezent, perioada de timp medie necesară pentru ca o cerere să fie examinată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului depinde de importanța și urgența cauzei. Cu toate acestea, majoritatea reclamanților a căror cereri au fost declarate admisibile așteaptă câțiva ani pentru ca instanța să se pronunțe asupra fondului cauzei lor.

66. În acest context, trebuie să subliniem faptul că în Republica Moldova excepția de neconstituționalitate ridicată de o instanță de judecată este examinată de Curtea Constituțională într-o perioadă de timp relativ scurtă. Dacă, în general, admisibilitatea sesizării se decide în termen de 60 de zile, în cazul excepției de neconstituționalitate această perioadă de examinare a admisibilității reprezintă cel mult 15 zile.¹ Conform Codului jurisdicției constituționale și a Regulamentului privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională, CCM examinează sesizările în termen de cel mult 6 luni.ⁱⁱ Deși nu există norme legale specifice privind excepția de neconstituționalitate ridicată de către o instanță de judecată (și nici statistici detaliate, încă), CCM le-a acordat prioritate, iar perioada de timp medie de examinare a acestora nu a depășit 2-3 luni. Politica internă (deși încă nescrisă) privind examinarea urgentă a excepțiilor de neconstituționalitate ține cont de interesele părților în procedurile judiciare suspendate.

67. Mai mult decât atât, trebuie remarcat faptul că depunerea unei cereri individuale la o instanță internațională, precum CtEDO, este legată de îndeplinirea mai multor criterii de admisibilitate referitoare la limitele competenței internaționale stabilite de tratatul internațional pe care se bazează. Acest lucru este condiționat de data ratificării tratatului internațional relevant de către statul pârât, precum și de posibilitatea de a demonstra responsabilitatea acestui stat pentru presupusele încălcări. De asemenea, există constrângeri în ceea ce privește domeniul de aplicare subiectiv și substanțial al protecției acordate prin intermediul unui asemenea tratat.

68. În concluzie, se poate afirma că protecția drepturilor omului în temeiul Constituției și care este pusă în aplicare de către autoritățile naționale (inclusiv instanțele judecătorești ordinare, Curtea Supremă de Justiție și Curtea Constituțională) pare a fi cea mai potrivită soluție pentru persoanele fizice (în special, în ceea ce privește accesul facilitat la o instanță), cu condiția ca autoritățile naționale să respecte standardele privind drepturile omului. Sistemul național eficient de protecție a drepturilor omului evită limitările impuse de jurisdicția internațională, precum și limitările care rezultă din domeniul de aplicare a protecției drepturilor garantate de

tratatele internaționale (legate de statutul de "victimă" a presupuselor încălcări ale drepturilor stipulate într-un asemenea tratat).

69. În cele din urmă, recentele reforme care au vizat CtEDO și sistemul Convenției au pus un accent deosebit pe principiul subsidiarității protecției drepturilor omului și au introdus criterii adiționale mai restrictive privind admisibilitatea plângerilor individuale (a se vedea Protocoalele nr. 14, nr. 15 și nr. 16 la Convenție). Având în vedere angajamentele asumate în cadrul conferințelor internaționale de la Interlaken,ⁱⁱⁱ Izmirⁱⁱⁱⁱ și Brighton,^{liv} nu mai este posibil să se nege responsabilitatea statelor părți la Convenție în ceea ce privește asigurarea unei protecții eficiente a drepturilor omului în interiorul granițelor lor. Mai exact, se așteaptă ca instanțele constituționale să prevină încălcarea drepturilor omului ce poate avea loc prin aplicarea unei legislații neconstituționale sau a interpretării legilor, CtEDO urmând să examineze cazurile excepționale care rezultă din acte sau omisiuni concrete admise de către autoritățile naționale și nu de prevederile legale ca atare. O astfel de delimitare a competențelor are și avantaje clare reputaționale și financiare, deoarece ar putea diminua numărul de cazuri pierdute de Republica Moldova la Strasbourg și, prin urmare, ar reduce cheltuielile anuale legate de plata despăgubirilor acordate de către CtEDO reclamantilor.^{lv}

70. Chiar dacă legislația Republicii Moldova nu prevede accesul direct la CCM, simplificarea procedurilor de ridicare a excepțiilor de neconstituționalitate, care a avut loc în anul 2016, și activitatea Ombudsmanului și a deputaților în Parlament au transformat CCM într-un adevărat tribunal pentru drepturile omului, 70% din hotărârile pronunțate vizând materia drepturilor omului. Deși CCM s-a pronunțat deja prin hotărâri asupra unui spectru larg a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, utilizarea excepției de neconstituționalitate, precum și potențiala creștere a activismului organizațiilor neguvernamentale și ale Ombudsmanului în ceea ce privește sesizarea CCM care s-ar putea referi la alte drepturi sau aspecte ale drepturilor și care să reflecte necesitățile stringente ale societății moldovenești, ar putea contribui la dezvoltarea jurisprudenței constituționale pe segmentul drepturilor omului.

V. Concluzii generale

71. Analiza comparativă a activității jurisdicționale a CCM și a CtEDO în general și a jurisprudenței relevante privind protecția drepturilor omului în Republica Moldova, în particular, oferă teme pentru a formula următoarele concluzii:

72. Având în vedere competența CCM privind interpretarea și punerea în aplicare a dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile omului în conformitate cu convențiile privind drepturile omului, potrivit prevederilor articolului 4 alineatul (1) din Constituția Republicii Moldova, CEDO și, respectiv, jurisprudența CtEDO constituie, fără îndoială, surse de drept în cadrul sistemului de drept al Republicii Moldova.

În consecință, atât CEDO cât și jurisprudența CtEDO, care dezvăluie conținutul prevederilor Convenției, sunt aplicabile *inter alia* în procesul de exercitare a justiției constituționale, adică în cadrul activității CCM - instituție independentă care exercită activitatea de jurisdicție constituțională și care, *inter alia*, garantează protecția drepturilor și libertăților omului în cadrul sistemului de drept național.

Având în vedere supremația tratatelor internaționale privind drepturile omului, în temeiul articolului 4 din Constituție, și aderarea deschisă la CEDO și la jurisprudența CtEDO, CCM și CtEDO aplică aceleași standarde de protecție a drepturilor omului. În același timp, textul Constituției prevede o listă mai largă de drepturi și libertăți, comparativ cu cele protejate în

prezent în temeiul CEDO și a protocoalelor sale, cum ar fi despăgubirea pentru prejudiciile cauzate de autoritățile publice, accesul la serviciile publice și drepturile sociale.

În ceea ce privește domeniul de aplicare al controlului, CtEDO se poate pronunța asupra cazurilor individuale de încălcare, cauzate prin aplicarea necorespunzătoare a dreptului intern, calitatea necorespunzătoare a legii sau lipsa reglementărilor. Cu toate acestea, CCM nu are competența de a analiza aspectele de aplicare a legislației interne și exercită controlul abstract al legilor (calitatea legii sau omisiunea legislativă).

Jurisprudența celor două instanțe a explorat o serie de domenii problematice diferite: CCM fiind solicitată a se pronunța în special în privința proprietății și nediscriminării și a accesului la instanță, iar CtEDO - asupra corectitudinii procedurilor, proprietății, tratamentului inuman și degradant și a libertății și securității. Instanțele mențin un dialog și își modelează reciproc jurisprudența, având tendința de coerență în interpretarea și aplicarea standardelor Convenției.

73. Deși prezentul Raport nu și-a pus drept scop analiza gradului de compatibilitate între jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și cea a CCM, este evident că CCM aplică standardele CEDO, iar analiza jurisprudenței CCM demonstrează rolul primordial al jurisprudenței CtEDO în ceea ce privește protecția drepturilor și libertăților omului – pe segmentul nucleului problemelor constituționale, așa-numitele "hotărâri privind drepturile omului" constituie partea esențială a jurisprudenței CCM (așa cum s-a menționat, în anul 2016 acestea reprezintă 71% din numărul total al hotărârilor pronunțate).

Cercetarea efectuată relevă o intensitate diferită ce ține de invocarea jurisprudenței CtEDO în procesul jurisdicției constituționale: de la invocarea directă a acesteia până la menționarea sau chiar abținerea de a o invoca în problemele constituționale legate de protecția drepturilor omului.

Cu toate acestea, chiar și în lipsa unei referiri explicite la jurisprudența CtEDO, în procesul de exercitare a justiției constituționale se ține cont de principiile convenționale de bază ale protecției drepturilor omului. Cu alte cuvinte, chiar și atunci când nu invocă anumite constatări speciale elaborate de CtEDO, CCM adoptă deciziile sale (într-o măsură mai mare sau mai mică) cu privire la chestiunile care implică aspecte relevante pentru protecția drepturilor omului prin prisma principiilor CEDO. Acest lucru se întâmplă în pofida diferențelor existente între activitatea jurisdicțională a CCM și CtEDO (adică diferența de competență, distincția în ceea ce privește drepturile protejate sau domeniul de aplicare a protecției în sine etc.).

Astfel, în cadrul jurisdicției constituționale standardul Convenției cu privire la protecția drepturilor și libertăților omului este respectat. Orice problemă constituțională referitoare la protecția drepturilor și libertăților omului reflectă (într-o măsură mai mare sau mai mică) principiile fundamentale ale CEDO, inclusiv principiile elaborate prin jurisprudența CtEDO.

74. Protecția drepturilor și libertăților omului în cadrul activității CCM continuă să fie implementată în primul rând prin aplicarea instrumentelor stabilite în Constituția Republicii Moldova.

Întrucât dispozițiile constituționale naționale privind protecția drepturilor și libertăților omului diferă ușor (datorită implementării drepturilor sociale, precum și a unei reglementări explicite mai detaliate cu privire la anumite drepturi și libertăți ale omului) față de prevederile

respective încorporate în CEDO. Prin urmare (deși nu numai pentru acest motiv), jurisprudența CCM privind protecția drepturilor omului are anumite trăsături specifice în comparație cu cea elaborată de CtEDO.

Aceste particularități naționale, conform rezultatelor cercetărilor efectuate, ar putea fi apreciate ca fortificând și, cu siguranță, nicidecum ca diminuând, protecția drepturilor omului la nivel național.

În plus, analiza jurisprudenței constituționale naționale privind protecția drepturilor omului în lumina jurisprudenței CtEDO permite chiar de a examina posibilitatea existenței, într-un anumit sens, unei protecții sporite a anumitor drepturi și libertăți ale omului în cadrul sistemului de drept național. Cu alte cuvinte, în anumite cazuri se poate susține că jurisprudența CCM presupune o protecție mai mare a anumitor drepturi ale omului decât cea oferită la nivel internațional.

În timp ce anumite manifestări ale gradului de protecție a anumitor drepturi ale omului la nivel național ar trebui să fie considerat drept excepție (dacă nu sunt argumentate în general), jurisprudența CCM este condiționată de activismul subiecților ce dispun de dreptul de a depune sesizări. În acest sens, se recomandă ca ONG-urile naționale să se implice mai mult în practica litigării strategice, identificarea lacunelor existente în ceea ce privește protecția juridică, monitorizarea executării hotărârilor CCM pronunțate pe segmentul drepturilor omului. Creșterea potențială a activismului organizațiilor neguvernamentale și ale Ombudsmanului în ceea ce privește sesizarea CCM care s-ar putea referi la alte drepturi sau aspecte ale drepturilor și care să reflecte necesitățile stringente ale societății moldovenești, ar putea contribui la dezvoltarea jurisprudenței constituționale pe segmentul drepturilor omului, și ar duce la scăderea numărului de cereri depuse la CtEDO.

75. Deși rolul CCM în ceea ce privește protecția drepturilor omului a rămas în mod esențial același pe parcursul întregii perioade de activitate (cu alte cuvinte, CCM garantează protecția respectivă în cadrul sistemului de drept național în domeniul său de competență), modificarea recentă a interpretării art. 135 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova (care permite tuturor instanțelor să sesizeze CCM prin ridicarea excepției de neconstituționalitate) a permis accesul mai larg la justiția constituțională.

Aceste schimbări au influențat deja, într-o anumită măsură, numărul sesizărilor depuse la CCM, adică extinderea aspectelor examinate în cadrul jurisdicției constituționale. În același timp, cercetarea efectuată creează condiții pentru a considera că aceste schimbări ar putea duce, în esență, la creșterea numărului de probleme constituționale în general și, în consecință, la majorarea numărului de chestiuni examinate de CCM pe segmentul drepturilor omului; astfel asigurând în același timp o protecție mai bună.

Instituirea excepției de neconstituționalitate, în temeiul constatărilor prezentei cercetări, se dovedește deja în acest sens a fi un instrument de îmbunătățire a protecției drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova.

76. Cercetarea efectuată permite, de asemenea, examinarea unei alte posibile manifestări a schimbărilor în domeniul protecției drepturilor omului în Republica Moldova în urma extinderii aplicării excepției de neconstituționalitate: ameliorarea menționată mai sus a protecției drepturilor omului la nivel național ar putea, în esență, să ducă la reducerea numărului de cauze depuse la nivel internațional.

Analiza jurisprudenței CtEDO (în cauzele împotriva Republicii Moldova) în lumina activității jurisdicționale a CCM creează precondiții pentru a indica asupra următoarelor aspecte care urmează a fi reafirmate în practică:

- sistemul de drept național prevede, în esență, o protecție suficientă a drepturilor omului prin intermediul excepției de neconstituționalitate; în pofida competenței diferite a CCM și a CtEDO în ceea ce privește protecția drepturilor omului, sesizarea problemei individuale în fața instanței constituționale ar putea diminua necesitatea de a căuta protecția drepturilor pretins încălcate la nivel internațional;

- în consecință, ar putea exista o posibilă interdependență între numărul cauzelor constituționale privind protecția drepturilor omului și cauzele relevante împotriva Republicii Moldova la CtEDO: numărul cazurilor la CtEDO ar putea scădea dacă ar crește numărul de problemele constituționale relevante adresate CCM (bineînțeles, în cadrul competenței stabilite prin Constituția Republicii Moldova).

Cu alte cuvinte, extinderea posibilității de ridicare a excepției de neconstituționalitate la toate instanțele judecătorești (adică așa-numita deschidere mai largă a accesului indirect a persoanelor la CCM) ar putea contribui la creșterea nivelului de protecție a drepturilor omului la nivel național și, prin urmare, la diminuarea necesității unei protecții pertinente la nivel internațional. Acest lucru este deosebit de relevant din perspectiva timpului necesar pentru a garanta protecția drepturilor omului în cadrul dimensiunilor menționate.

De asemenea, trebuie menționat faptul că jurisprudența CCM este o jurisprudență constituțională unică care reflectă principiile Constituției naționale, însă integrată, în esență, în întregime în spiritul și conținutul jurisprudenței CtEDO, prin analiza standardului convențional al protecției drepturilor și libertăților omului în lumina dispozițiilor constituționale naționale.

Asigurarea unei protecții comparabile a drepturilor omului la dimensiunea națională în Republica Moldova ar putea duce la scăderea cererii pentru o protecție relevantă la nivel internațional.

77. Analiza ulterioară privind evoluția rolului CCM în calitate de tribunal pentru drepturile omului, impactul excepției de neconstituționalitate și activismul actorilor ar putea fi ameliorată prin analiza statistică permanentă a jurisprudenței CCM pe segmentul drepturilor omului, în vederea reflectării categoriilor de drepturi și subiecții care au depus sesizări la CCM.

Anexa nr. 1

Articolul	Aspectul particular de protecție a drepturilor	Numărul de hotărâri supravegheate
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției – termenul rezonabil al procedurilor judiciare	1
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției – Lipsa accesului la o instanță	3
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției – neexecutarea sau executarea întârziată a hotărârilor judecătorești naționale	2
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției – Nerespectarea caracterului definitiv al hotărârilor judecătorești	4
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției – procedurile judiciare inechitabile (drepturi civile)	4
6 (1)	Accesul la justiție și funcționarea eficientă a justiției - procedurile judiciare inechitabile (acuzatii penale)	10
11	Libertatea întrunirilor și de asociere – Întruniri pașnice	1
11	Libertatea întrunirilor și de asociere – Partide politice	1
10	Libertatea de exprimare și de informare – Discursuri din ură, defăimarea	3
10	Libertatea de exprimare și de informare – Alte aspecte	4
9	Libertatea de gândire, de conștiință și de religie – Autorizarea unei activități religioase	1
8	Protecția vieții private și de familie – Avortul, procrearea, paternitatea	1
8	Protecția vieții private și de familie – Violența domestică	1
8	Protecția vieții private și de familie – Plasamentul copiilor în grija autorităților statului, tutela și dreptul de acces	2
8	Protecția vieții private și de familie – protecția împotriva discursurilor defăimătoare a celor din ură	2
8	Protecția vieții private și de familie – Utilizarea/divulgarea/păstrarea informației cu încălcarea caracterului privat	1
8	Protecția vieții private și de familie - Domiciliul, corespondența și supravegherea secretă	2
P 1 - 1	Protecția proprietății - Restricții disproporționate la drepturile de proprietate	4
P 1 – 1	Protecția proprietății - Alte probleme	1
P 1- 1	Protecția proprietății - Probleme legate de impozitare	1
5 (1), 3, și 8	Protecția drepturilor în detenție - detenția și alte drepturi	2
5 (1)	Protecția drepturilor în detenție - legalitatea detenției și problemele conexe	7
3 și 8	Protecția drepturilor în detenție - condiții inadecvate de detenție - îngrijire medicală	8
2 și 3	Dreptul la viață și protecția împotriva torturii și relelor tratamente - Acțiunile forțelor de securitate (poliție)	9
2 și 3	Dreptul la viață și protecția împotriva torturii și relelor tratamente - Situații speciale	4
2 și 3	Dreptul la viață și protecția împotriva torturii, maltratării - Acțiunile forțelor de securitate (militare)	2

Sursa: HUDOC-EXEC

Anexa nr. 2

Date statistice privind obiectul hotărârilor pronunțate de Curtea Constituțională a Republicii Moldova în perioada 1995 și 2016 pe segmentul drepturilor omului

Anul	Dreptul	# și data hotărârii	Subiectul care a depus sesizarea
1995	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#750/06.11.1995	Deputat
1996	Protecția proprietății	#110/25.01.1996	Deputat
1996	Libertatea întrunirilor	#168/21.02.1996	Președintele țării
1996	Protecția proprietății	#12/02.10.1996	Deputat
1997	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#9/03.03.1997	Deputat
1997	Protecția proprietății	#12/17.03.1997	excepție prin intermediul CSJ
1997	Dreptul de a alege domiciliul	#16/19.05.1997	Deputat
1997	Protecția proprietății , prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#17/10.06.1997	Deputat
1997	Accesul la instanță	#20/16.06.1997	excepție prin intermediul CSJ
1997	Garanțiile procesului echitabil (aspecte penale)	#22/30.06.1997	Deputat
1997	Protecția proprietății	#29/27.10.1997	Deputat
1997	Protecția proprietății, nediscriminarea	#28/27.10.1997	Deputat
1997	Accesul la instanță	#33/23.11.1997	Deputat
1997	Protecția proprietății	#35/01.12.1997	CSJ
1997	Protecția proprietății	#38/15.12.1997	CSJ
1997	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#39/22.12.1997	Deputat
1998	Protecția proprietății	#3/19.01.1998	excepție prin intermediul CSJ
1998	Prezumția nevinovăției	#2/19.01.1998	Deputat
1998	Accesul la instanță, Protecția proprietății	#4/26.01.1998	Deputat
1998	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#7/17.02.1998	Deputat
1998	Accesul la instanță, Presumția nevinovăției	#10/17.03.1998	CSJ
1998	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#12/16.04.1998	Deputat
1998	Accesul la instanță, nediscriminarea	#13/16.04.1998	Deputat
1998	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#15/27.05.1998	Deputat, Președintele țării
1998	Dreptul la educație	#27/29.09.1998	Deputat
1998	Libertatea de asociere	#37/10.12.1998	Deputat
1998	Prestații de asigurări sociale	#38/15.12.1998	Deputat
1999	Libertatea de asociere	#3/29.01.1999	Deputat
1999	Accesul la informații	#4/04.02.1999	Deputat

1999	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale	#19/29.04.1999	Ministrul Justiției, Deputat, Președintele țării
1999	Protecția proprietății	#25/11.05.1999	Deputat
1999	Protecția proprietății	#26/13.05.1999	Deputat
1999	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#27/18.05.1999	Ombudsman
1999	Protecția proprietății	#29/25.05.1999	Deputat
1999	Protecția proprietății	#38/08.07.1999	Procurorul General
1999	Protecția proprietății	#41/20.07.1999	Ombudsman
1999	Accesul la instanță, nediscriminarea	#43/27.07.1999	Procurorul General
1999	Protecția proprietății	#46/21.09.1999	Deputat
1999	Accesul la servicii publice	#54/12.10.1999	Ombudsman
1999	Protecția proprietății, nediscriminarea	#58/09.11.1999	Ombudsman
1999	Protecția proprietății	#59/11.11.1999	Deputat
1999	Dreptul la muncă, Protecția proprietății	#67/02.12.1999	Ombudsman
1999	Protecția proprietății	#69/14.12.1999	Deputat
1999	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#71/21.12.1999	Deputat
1999	Libertatea și securitatea	#72/23.12.1999	Deputat
2000	Prestații de asigurări sociale	#4/27.01.2000	Deputat, CSJ, PG, ombudsman
2000	Libertatea de asociere	#8/15.02.2000	Deputat, Ombudsman
2000	Libertatea de asociere	#17/25.04.2000	Deputat
2000	Accesul la instanță, nediscriminarea	#18/27.04.2000	Procurorul General
2000	Accesul la instanță, Dreptul la viața privată	#25/08.06.2000	Deputat
2000	Protecția proprietății	#26/20.06.2000	Deputat
2000	Protecția proprietății	#27/24.06.2000	Deputat
2000	Protecția proprietății	#34/03.10.2000	excepție prin intermediul CSJ
2000	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales, accesul la informații, libertatea de asociere	#35/10.10.2000	Deputat, Președintele țării
2000	Libertatea de exprimare	#42/14.12.2000	Deputat, Președintele țării
2001	Dreptul la muncă, nediscriminarea	#6/06.02.2001	Deputat
2001	Libertatea și securitatea	#7/13.02.2001	CSJ
2001	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#11/15.02.2001	Deputat
2001	Prestații de asigurări sociale	#10/15.02.2001	Deputat
2001	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#12/20.02.2001	Procurorul General
2001	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#16/29.03.2001	Președintele țării
2001	Dreptul la despăgubire pentru prejudiciile cauzate de o autoritate publică	#37/05.07.2001	Procurorul General
2001	Accesul la instanță	#39/09.07.2001	CCM din oficiu
2001	Protecția proprietății	#40/12.07.2011	Deputat
2001	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#46/25.10.2001	excepție prin intermediul CSJ

2002	Dreptul la cetățenie, Accesul la instanță	#14/19.03.2002	Ombudsman
2002	Protecția proprietății	#16/28.03.2002	excepție prin intermediul CSJ
2002	Interzicerea aplicării pedepsei închisorii pentru datorii	#17/02.04.2002	Procurorul General
2002	Nediscriminarea	#28/30.05.2002	Deputat
2002	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#34/19.09.2002	CSJ
2002	Accesul la instanță	#46/21.11.2002	Deputat, Ombudsman
2003	Protecția proprietății	#10/29.05.2003	CSJ
2003	Libertatea de asociere	#11/03.06.2003	Deputat
2003	Libertatea de asociere, nediscriminarea	#12/19.06.2003	Deputat
2003	Libertatea de asociere, nediscriminarea	#21/09.10.2003	Deputat
2003	Nediscriminarea	#24/06.11.2003	Deputat
2004	Accesul la instanță	#2/19.02.2004	Ombudsman
2004	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#9/30.03.2004	Deputat
2004	Libertatea întrunirilor	#18/29.06.2004	Deputat
2004	Accesul la informații	#21/02.09.2004	Președintele țării
2004	Protecția proprietății, Dreptul la educație, nediscriminarea	#25/04.11.2004	Deputat
2004	Ocotirea sănătății	#28/14.12.2004	Deputat
2005	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#3/25.01.2005	Ombudsman
2005	Accesul la instanță, nediscriminarea	#7/29.03.2005	excepție prin intermediul CSJ
2005	Accesul la instanță	#16/19.07.2005	Deputat
2005	Protecția proprietății, nediscriminarea	#18/06.10.2005	Ombudsman
2005	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#21/22.11.2005	Ombudsman
2005	Protecția proprietății	#24/22.12.2005	excepție prin intermediul CSJ
2006	Dreptul la muncă, prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#2/24.01.2006	Deputat
2006	Protecția proprietății	#5/28.02.2006	Deputat
2006	Protecția proprietății	#10/20.06.2006	Deputat
2006	Protecția proprietății	#12/04.07.2006	Deputat
2006	Prestații de asigurări sociale	#14/06.07.2006	Deputat
2007	Protecția proprietății	#6/27.03.2007	Deputat
2007	Protecția proprietății	#9/12.04.2007	Deputat
2007	Protecția proprietății, nediscriminarea	#8/12.04.2007	Deputat
2007	Nediscriminarea	#13/29.05.2007	Deputat
2007	Libertatea de gândire sau religie, nediscriminarea	#15/05.06.2007	Deputat
2007	Protecția proprietății, nediscriminarea	#16/12.06.2007	Deputat
2007	Accesul la informații	#18/26.06.2007	Deputat

2007	Protecția proprietății, nediscriminarea	#19/28.06.2007	Deputat
2007	Dreptul la muncă, prestații de asigurări sociale	#21/20.09.2007	Deputat
2007	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#23/09.10.2007	Ombudsman
2007	Accesul la instanță	#26/23.10.2007	Deputat
2007	Dreptul la educație	#30/18.12.2007	Deputat
2008	Accesul la instanță, nediscriminarea	#9/20.05.2008	excepție prin intermediul CSJ
2008	Libertatea circulației, prezumția nevinovăției	#15/30.09.2008	Ombudsman, excepție prin intermediul CSJ
2008	Prestații de asigurări sociale	#18/21.10.2008	Ombudsman
2009	Garanțiile procesului echitabil (penal)	#5/17.03.2009	Deputat
2009	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales, nediscriminarea	#9/26.05.2009	Deputat
2009	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#10/02.06.2009	Deputat, excepție prin intermediul CSJ
2009	Interzicerea muncii forțate	#11/04.06.2009	excepție prin intermediul CSJ
2009	Accesul la servicii publice, nediscriminarea	#12/30.06.2009	excepție prin intermediul CSJ
2010	Accesul la instanță	#10/16.04.2010	CCM din oficiu
2010	Protecția proprietății, nediscriminarea	#21/02.09.2010	excepție prin intermediul CSJ
2010	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#25/09.11.2010	Guvern
2010	Non bis in idem	#26/23.11.2010	excepție prin intermediul CSJ
2010	Dreptul la viața privată, Protecția proprietății	#27/25.11.2010	Deputat
2010	Accesul la instanță	#29/21.12.2010	Deputat
2010	Dreptul la muncă	#30/129.12.2010	Deputat
2011	Dreptul la muncă, prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#6/22.03.2011	excepție prin intermediul CSJ
2011	Libertatea circulației	#7/05.04.2011	Ombudsman
2011	Dreptul la respectarea domiciliului și a vieții private	#8/12.04.2011	Ombudsman
2011	Dreptul la muncă, Protecția proprietății, nediscriminarea	#11/31.05.2011	Ombudsman
2011	Ocrotirea sănătății, nediscriminarea	#13/14.06.2011	Ombudsman
2011	Dreptul la educație, Protecția proprietății, nediscriminarea	#15/13.09.2011	Deputat
2011	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale	#19/18.10.2011	Deputat
2011	Protecția proprietății, prezumția de nevinovăție	#21/20.10.2011	Ministrul Justiției
2011	Accesul la instanță, Protecția proprietății	#24/15.11.2011	excepție prin intermediul CSJ
2011	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#27/20.12.2011	Ombudsman

2012	Accesul la instanță	#3/09.02.2012	Deputat
2012	Prestații de asigurări sociale, nediscriminarea	#5/10.04.2012	Ombudsman
2012	Dreptul la educație	#6/03.05.2012	Ombudsman
2012	Libertatea de exprimare	#10/12.07.2012	Deputat
2012	Dreptul la cetățenie, dreptul la azil	#11/30.10.2012	excepție prin intermediul CSJ
2012	Dreptul la viața de familie, nediscriminarea	#12/01.11.2012	Ombudsman
2012	Dreptul la viața privată	#13/06.11.2012	Ombudsman
2012	Accesul la instanță, dreptul la despăgubire pentru prejudiciile cauzate de o autoritate publică	#14/15.11.2012	Deputat
2012	Protecția proprietății, Libertatea de exprimare, Accesul la instanță	#17/06.12.2012	Deputat
2012	Accesul la instanță	#18/11.12.2012	Deputat
2012	Protecția proprietății	#19/18.12.2012	Deputat
2013	Protecția proprietății, Accesul la instanță	#1/15.01.2013	Deputat
2013	Dreptul la muncă, nediscriminarea	#5/23.04.2013	Deputat
2013	Nediscriminarea	#11/28.05.2013	Deputat
2013	Libertatea de exprimare, Libertatea de asociere	#12/04.06.2013	Deputat
2013	Non bis in idem	#13/13.11.2013	excepție prin intermediul CSJ
2013	Protecția proprietății	#15/20.06.2013	Deputat
2013	Accesul la instanță	#16/25.06.2013	Ombudsman
2013	Accesul la instanță	#17/02.07.2013	Deputat
2013	Protecția integrității fizice, dreptul la viața privată	#18/04.07.2013	Ombudsman
2013	Accesul la instanță, nediscriminarea	#20/16.07.2013	Deputat
2013	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#19/16.07.2013	Deputat
2013	Accesul la instanță	#21/25.07.2013	Deputat
2013	Garanțiile unui proces echitabil (penal)	#22/05.09.2013	CSJ
2013	Protecția proprietății, nediscriminarea	#24/10.09.2013	CSJ
2013	Dreptul la petiționare	#25/17.09.2013	CSJ
2013	Dreptul la educație, nediscriminarea	#26/19.09.2013	Ombudsman
2013	Prezumția de nevinovăție	#29/23.09.2013	Ombudsman
2013	Accesul la instanță, dreptul la despăgubire pentru prejudiciile cauzate de o autoritate publică	#31/01.10.2013	Deputat
2014	Protecția proprietății, Accesul la instanță	#4/06.02.2014	Deputat
2014	Accesul la instanță, Dreptul la despăgubire pentru prejudiciile cauzate de o autoritate publică	#5/11.02.2014	Ombudsman
2014	Dreptul la muncă	#12/20.05.2014	Deputat
2014	Dreptul la viața privată	#13/22.05.2014	Deputat

2014	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#15/27.05.2014	Deputat
2014	Nullum crimen sine lege	#14/27.05.2014	Deputat
2014	Protecția proprietății	#16/28.05.2014	Ombudsman
2014	Protecția proprietății	#17/29.05.2014	excepție prin intermediul CSJ
2014	Dreptul la educație	#19/03.06.2014	Deputat
2014	Libertatea de exprimare	#20/04.06.2014	Deputat
2014	Protecția proprietății, nediscriminarea	#25/06.11.2014	CSJ
2014	Dreptul de petiționare, nediscriminarea	#27/13.11.2014	Ombudsman
2014	Garanțiile procesului echitabil (penal)	#28/18.11.2014	Deputat
2014	Protecția proprietății, nediscriminarea	#30/11.12.2014	Deputat
2014	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#31/11.12.2014	CCM din oficiu
2015	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#2/20.01.2015	Deputat
2015	Accesul la instanță, Dreptul la viața privată	#7/16.04.2015	Deputat
2015	Protecția proprietății	#6/16.04.2015	Ombudsman
2015	Dreptul la muncă, nediscriminarea	#8/11.05.2015	Deputat
2015	Garanțiile procesului echitabil (criminal)	#10/12.05.2015	excepție prin intermediul CSJ
2015	Garanțiile procesului echitabil (penal), prezumția de nevinovăție	#12/14.05.2015	excepție prin intermediul CSJ
2015	Dreptul la educație, nediscriminarea	#14/15.06.2015	Deputat
2015	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#13/15.05.2015	Deputat
2015	Dreptul la vot/dreptul de a fi ales	#15/16.06.2015	Deputat
2015	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale	#18/19.06.2015	Deputat
2015	Protecția proprietății	#17/19.06.2015	Deputat
2015	Accesul la informații	#19/22.06.2015	Deputat
2015	Nullum crimen sine lege	#25/13.10.2015	Deputat
2015	Prezumția de nevinovăție	#27/17.11.2015	Deputat
2015	Libertatea de exprimare, Libertatea întrunirilor	#28/23/11.2015	Deputat
2015	Accesul la servicii publice	#30/08.12.2015	Deputat
2016	Accesul la instanță	#2/09.02.2016	CSJ
2016	Libertatea și securitatea	#3/23.02.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#4/01.03.2016	SCJ
2016	Dreptul la muncă, prezumția inocenței	#6/03.03.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Libertatea și securitatea	#9/29.04.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Garanțiile procesului echitabil (penal)	#10/10.05.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății, nediscriminarea	#11/11.05.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Dreptul la muncă	#13/13.05.2016	excepție prin intermediul CSJ

2016	Libertatea de gândire și religie, nediscriminarea	#14/16.05.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#15/17.05.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Libertatea și securitatea	#17/19.05.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Dreptul la viața privată	#18/198.07.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății, prestații de asigurări sociale	#19/19.07.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Libertatea de asociere	#20/20.07.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Accesul la instanță	#22/22.07.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Nullum crimen sine lege	#21/22.07.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Garanțiile procesului echitabil (penal)	#24/14.09.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#26/27.09.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#27/27.09.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#28/11.10.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#30/01.11.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Protecția proprietății	#31/03.11.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Garanțiile procesului echitabil (civil)	#32/17.11.2016	excepție prin intermediul CSJ
2016	Accesul la instanță	#33/17.11.2016	Ombudsman, Deputat, excepție prin intermediul CSJ

ADNOTĂRI

ⁱ În Hotărârea nr.11 din 31 mai 2011, Curtea Constituțională a confirmat că o normă internațională poate fi declarată neconstituțională chiar dacă "Constituția sau legile naționale nu stabilesc principiile și garanțiile prevăzute în tratatele internaționale sau dacă tratatele garantează drepturi mai cuprinzătoare decât Constituția."

ⁱⁱ A se vedea articolul 12 din Codul de procedură civilă și articolul 7 din Codul de procedură penală. Prin urmare, este important de menționat că instanțele judecătorești sunt obligate să aplice direct convențiile internaționale dacă în cazul în care prevederile acestora contravin legislației interne; în caz de îndoieli cu privire la conformitatea legii cu Constituția, instanțele sunt obligate să ridice excepția de neconstituționalitate în fața Curții Constituționale.

ⁱⁱⁱ În anul 2016 numărul de cereri depuse împotriva Republicii Moldova per 10 000 de locuitori a constituit 2,36, în timp ce numărul mediu de cereri depuse în statele membre ale Consiliului Europei a fost de 0,64.

^{iv} În perioada menționată Curtea a pronunțat, de asemenea, alte 23 de hotărâri împotriva Republicii Moldova, iar 3 cauze s-au încheiat cu împăcare amiabilă.

^v De menționat că, începând cu anul 2010, statisticile anuale ale Curții prezintă o imagine oarecum distorsionată cu privire la protecția drepturilor omului din cauza noii politici prioritare introduse în 2009. În conformitate cu Articolul 41 din Convenție, Curtea examinează cauzele în funcție de importanța și urgența soluționării acestora, și mai puțin în funcție de ordinea cronologică. În consecință, Curtea preia mai întâi cele mai grave cauze. De exemplu, în 2016, 10 hotărâri au vizat încălcarea interzicerii tratamentului inuman și degradant; 4 hotărâri - lipsa unei investigații eficiente cu privire la pretinsa încălcare a interdicției de tortură, tratament inuman și degradant; 4 hotărâri - dreptul la libertate și securitate; 1 hotărâre - dreptul la viața privată și de familie; 3 hotărâri - dreptul la o cale de atac eficientă și 2 hotărâri - dreptul la protecția proprietății. Totuși, acest lucru nu înseamnă că nu există contestații cu privire la alte drepturi sau libertăți sau încălcări repetitive.

^{vi} A se vedea în continuare profilul țării, disponibil la:

http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Republic_of_Moldova_ENG.pdf

^{vii} Analiza statisticilor pentru anul 2016, p. 42, disponibil la adresa:

http://echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2016_ENG.pdf

^{viii} Analiza statisticilor pentru anul 2016, p. 42.

^{ix} Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 2012, p. 60-62 ("Numărul mare de cereri depuse împotriva Republicii Moldova ar putea fi explicat prin ridicarea nivelului de conștientizare în societatea moldovenească în ceea ce privește activitățile CtEDO, dar și prin disfuncționalitățile grave atestate în sistemul judiciar"). În mod evident, numărul cererilor depuse împotriva Republicii Moldova a scăzut treptat. Dacă în anul 2012 Curtea a înregistrat o scădere generală a numărului total de cereri, motivele pentru o asemenea tendință în ceea ce privește Republica Moldova au fost multiple. În primul rând, reclamantii s-au așteptat ca schimbarea guvernării în 2010 să aibă un impact pozitiv asupra protecției drepturilor omului, în special, după adoptarea noilor legi care să remedieze unele încălcări sistemice. În al doilea rând, această diminuare ar putea fi legată și de un număr mare de cereri declarate inadmisibile, dar și de reticența avocaților în domeniul drepturilor omului de a se adresa la CtEDO.

^x Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 2012, pp. 115-168.

^{xi} Impactul Convenției Europene asupra drepturilor omului în statele părți: exemple selectate, PACE, AS/Jur/Inf(2016)04, 8.01.2016, disponibil la: <http://www.coe.int/en/web/execution/-/the-impact-of-the-european-convention-on-human-rights>

^{xii} Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 2012, p. 42.

^{xiii} Ibidem, p. 45-49.

^{xiv} Ibidem, p. 42.

^{xv} Articolul 135 alineatul (1) lit. g) din Constituția Republicii Moldova și articolul 12/1 din Codul de procedură civilă.

^{xvi} *Iordachi și alții vs. Republica Moldova*

^{xvii} Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova: 2013-2014, Raport 2015, p. 18

^{xviii} A se vedea, de exemplu, Liubovi Gudema împotriva Republicii Moldova, cererea nr. 16191/07 depusă la 3 martie 2007 (privind răspunderea pentru declarațiile calomnioase în contextul urmăririi penale); Andrei Casap împotriva Republicii Moldova, cererea nr. 50891/08 depusă la 7 octombrie 2008 (privind daunele cauzate în urma defăimării reputației militarilor).

^{xix} Anumite hotărâri vizează drepturile omului, însă cazul examinat s-a bazat pe încălcarea altor articole ale Constituției; aceste hotărâri sunt marcate drept "indirecte" în tabelul generalizat.

-
- xx La data de 31 decembrie 2016, Moldova încă nu ratificase Protocolul nr. 12 la Convenție.
- xxi CEDO a interpretat destul de recent Articolul 10 din Convenție sub aspectul includerii dreptului de acces la informații de interes public (Hotărârea *Magyar Helsinki Bizottsag vs. Ungaria* [MC], nr. 18030/11, hotărârea din 8 noiembrie 2016).
- xxii care, potrivit datelor statistice de până în anul 2016, se situează în ordine descrescătoare după cum urmează: dreptul la un proces echitabil, protecția proprietății, tratamentul inuman și degradant, libertatea și securitatea, remedii efective, investigarea efectivă a tratamentului inuman și degradant, respectul pentru viața privată și de familie, neexecutarea, libertatea de exprimare, libertatea întrunirilor și de asociere (http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2016_ENG.pdf).
- xxiii Numai în 2015 și 2016 CCM a notificat autoritățile de 14 ori cu privire la necesitatea modificării sau clarificării legislației privind chestiunile legate de drepturile omului, chiar și în cauzele în care a fost sesizată pe probleme ale drepturilor omului. A se vedea lista adreselor în rapoartele anuale ale CCM.
- xxiv Hotărârea nr. 6/16.04.2015.
- xxv Hotărârea nr. 23/25.04.2016.
- xxvi Hotărârea nr. 17/19.05.2016.
- xxvii Hotărârile nr. 27/ 27.09.2016 și nr. 30/ 01.11.2016.
- xxviii Hotărârea nr. 33/17.11.2016.
- xxix Hotărârea nr. 10/10.05.2016
- xxx A se vedea lista cazurilor examinate de CCM pe segmentul drepturilor omului care se referă la calitatea deficitară a legii și la omisiunea legislativă în tabelul din Anexa nr. 2.
- xxxi Hotărârea nr. 9/26.05.2009.
- xxxii A se vedea hotărârea *Tanase vs. Moldova*, citată mai sus.
- xxxiii Hotărârea nr.31/11.12.2014
- xxxiv Hotărârea nr. 26/23.11.2010.
- xxxv Cererile nr. 56386/10 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114364>) și nr. 26632/11 (<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148880>)
- xxxvi Hotărârea nr.12/14.05.2015.
- xxxvii Hotărârea nr. 3/23.02.2016.
- xxxviii <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161374>
- xxxix Articolul 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și articolul 38 din Codul jurisdicției constituționale.
- xl Articolul 135 alineatul (1) lit. g din Constituția Republicii Moldova și articolul 12/1 din Codul de procedură civilă.
- xli Hotărârea nr.2/09.02.2016, care stabilește criteriile exacte de admisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate.
- xlii Informații detaliate sunt disponibile în tabelul din Anexa nr.2.
- xliii Instituția Ombudsmanului a fost creată ca atare în 1997 și a suferit o reformă recentă în 2014; instituția Ombudsmanului specializat pentru protecția drepturilor copilului a fost înființat în anul 2015.
- xliv Hotărârea nr.17/02.04.2002.
- xlv Hotărârea nr.16/18.05.2016.
- xlvi Articolul 135 alineatul (1) lit.g din Constituție stipulează că Curtea Constituțională rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție.
- xlvii A se vedea în continuare articolul "Schimbare profundă a sistemului juridic: Curtea Constituțională a Republicii Moldova a deschis oricărui justițiabil posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate" ("Profound changes in the legal system: Constitutional Court of the Republic of Moldova made it possible for every litigant to raise the exception of unconstitutionality") disponibil la: <http://www.bbcj.eu/profound-changes-legal-system-constitutional-court-republic-moldova-made-possible-every-litigant-raise-exception-unconstitutionality/>
- xlviii Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 2012, Raport 2013, p. 12.
- xlix Ibidem, p. 195.
- ^l Punctul 19. A se vedea, de asemenea, punctul 19^l introdus prin Decizia Curții Constituționale nr. AG 1 din 9 februarie 2016 în care este stipulat că sesizările privind excepțiile de neconstituționalitate se prezintă direct Curții

Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza, iar admisibilitatea acestora se examinează în regim prioritar, în termen care nu depășește 15 zile.

^{li} Punctul 49.

^{lii} Declarația de la Interlaken privind reforma Curții Europene a Drepturilor Omului (2009).

^{liii} Declarația de la Izmir privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului (2010).

^{liv} Declarația de la Brighton privind viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului (2012).

^{lv} Suma despăgubirilor și daunelor, precum și costurile și cheltuielile oferite de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care urmează să fie achitate de către Republica Moldova, este semnificativă, având în vedere situația economică globală a acestei țări. Datele privind impactul financiar al hotărârilor și deciziilor Curții arată că în anul 2013 au fost cheltuite 443 271,60 EUR în acest scop și alte 518 858,94 EUR în anul 2013. Pentru mai multe informații, a se vedea: <http://agent.gov.md/date-statistice/> Conform Raportului anual al Comitetului de Miniștri privind supravegherea executării hotărârilor, în anul 2015 suma privind satisfacția echitabilă plătită de Republica Moldova a constituit 227339 EUR, iar în anul 2016 – 218 337 EUR. Pentru mai multe informații, a se vedea: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680706a3d>